

ХЕРМАН ХЕСЕ ПЪТУВАНЕ КЪМ ИЗТОКА

Превод от немски: Недялка Попова, —

chitanka.info

*Посветено на приятелите Ханс С. Бодмер и жена му
Елзи*

1

След като ми бе отредено да съпреживея нещо велико, след като имах щастието да принадлежа към Съюза и смелостта да бъда един от участниците в неповторимото пътуване, чието чудо тогава проблесна подобно на метеор, а после толкова необяснимо бързо потъна в забрава, дори доби лоша слава, реших да дръзна и се опитам да направя кратко описание на това нечувано пътуване, едно странстване, за каквото хората вече не се претрашават от дните на Юон^[1] и на бесния Орландо^[2] чак до нашето забележително време — мрачните, отчаяни и все пак толкова плодородни години подир голямата война. Смятам, че не се заблуждавам за трудностите при моя опит; те са огромни и не само от субективно естество, макар че и единствено те да бяха, пак щяха да са достатъчно. Защото днес вече не само не притежавам никакви реликви от времето на пътуването, никакви възпоминания, никакви документи, никакви дневници — не, изтеклите оттогава тежки години на злочестина, болест и дълбоко нещастие изличиха у мен и огромна част от спомените; поради ударите на съдбата и все новите обезсърчавания срамно отслабна както самата ми памет, така и моето доверие в тази толкова вярна някога памет. Но независимо от чисто личните беди ръцете ми бяха донякъде вързани чрез моя нявгашен обет, даден на Съюза; защото този обет наистина ми позволяваше неограничено да споделям личните си преживявания, но забраняваше каквото и да било разбулване на самата съюзна тайна. И въпреки че от много години, изглежда, Съюзът видимо не съществува и аз не съм срещнал ни един от членовете му, никакво изкушение и никаква заплаха на света не биха ме накарали да наруша обета си. Напротив, ако днес или утре бъда изправен пред военен съд и пред избора да се оставя да ме убият или да издам тайната на Съюза, с каква пламенна радост чрез смъртта си бих потвърдил моя съюзен обет.

Между другото тук трябва да се отбележи: от пътеписната книга на граф Кайзерлинг^[3] насам са излезли много произведения, чиито

автори донякъде несъзнателно, но и малко или повече преднамерено създават впечатлението, че са принадлежали към Съюза и са вземали участие в пътуването към Изтока; дори над приключенските пътеписи на Осендовски^[4] понякога се разпростира това благородно подозрение. Ала всички те нямат ни най-слаба връзка със Съюза и с нашето пътуване към Изтока или в най-добрия случай не повече, отколкото проповедниците на немногочислените пиетистки секти с Месията, апостолите и със светия дух, на чието особено благоволение и „членство“ те се позовават. Нека граф Кайзерлинг действително да е обиколил света по море, с кораб, сред комфорт, нека и Осендовски действително да е кръстосал страните, които е описал, но техните странствания пак не са чудеса и не са открили нови области, докато известни етапи от нашето пътуване към Изтока, при които се отказвахме от всички банални помощни средства за модерните групови пътешествия, като железница, параход, телеграф, автомобил, самолет и тъй нататък, наистина правеха пробив към героичното и магическото. Нали тогава, наскоро след световната война, тъкмо мисловността на победените народи бе изпаднала в необикновено състояние на недействителност, на предразположение към свръхземното, макар и само в отделни точки фактически да се нарушаваха границите и стремително се нахлуваше в царството на бъдещата психокрация. Тогавашното ни пътуване под предводителството на Алберт Велики^[5] през лунното море към Фамагуста или примерно откриването на Острова на пеперудите, дванадесет мили отвъд Ципангу^[6], или възвишеният съюзен празник на гроба на Рюдигер^[7] останаха дела и преживявания, с които хората от нашето време и нашите земи бяха удостоени само веднъж — в този неповторим случай.

Още тук, както виждам, се сблъсквам с една от най-големите пречки за моя разказ. Ако ми бе позволено да въведа читателя до сърцевината на съюзните тайни, равнината, в която протичат нашите дела, пластът от душевни преживявания, където те се коренят, биха били за него сравнително лесни за разбиране. Ала така много, едва ли не всичко, ще му се вижда невероятно и ще остане необяснимо. Но за парадоксалното човек винаги трябва да има смелост, това, което само по себе си изглежда невъзможно, следва да се предприема отново и отново. Съгласен съм със Сидхарта, нашия мъдър приятел от Изтока,

който веднъж каза: „Думите не действат благотворно на тайния смисъл, всичко изречено винаги малко го променя, малко го изопачава, прави го малко глупаво — да, но и това е хубаво, съгласен съм, че онова, което е скъпоценност и мъдрост за един, на друг всякога звучи като глупост.“

И преди столетия членовете и хронистите на нашия Съюз са познавали тази трудност и храбро са се възправяли срещу нея, а един от тях, един от великите, е изразил това в безсмъртен стих:

*Далеч от родната си стряха който броди,
неща, които помни даже той едвам,
разказвайки ги после при различни сгоди,
не вярват и го вземат за лъжец голям;
защото трудно простият човек се води,
не е ли пипнал с пръст и неизпитал сам;
и затова аз знам, че ще повярват трудно
разказаното в тая песен слово чудно...^[8]*

И тъкмо „неизпитаното“ доведе до това обществеността не само да забрави нашето пътуване, от което някога хиляди бяха развълнувани до екстаз, но и над спомена за него да бъде наложено истинско табу. Е, нали историята е толкова богата на примери от подобен род. Често цялата световна история не ми изглежда нищо друго освен книга с картини, която отразява най-буйния и най-слепия, копнеж на хората — копнеж по забрава. Нима всяко ново поколение не изтрива със средствата на забраната, на мълчанието до смърт, на присмеха винаги тъкмо онова, което се е струвало най-важно на неговите предци? И нима съвсем наскоро не преживяхме как една ужасна, предълга, страховита война за години беше забравена, представите за нея потискани, изтласквани чрез магия далеч от паметта на цели народи и как същите народи сега, когато малко си поотдъхнаха, с помощта на военни романи се опитват отново да си спомнят това, което сами предизвикаха и изстрадаха преди няколко години? Така и за делата и страданията на нашия Съюз, които днес са забравени или са за присмех на света, ще дойде ден да бъдат преоткрити и моите записки трябва поне малко да допринесат за това.

Особеностите на пътуването към Изтока между другото включват и обстоятелството, че с това пътешествие Съюзът наистина се стремеше към съвсем определени много високи цели (те спадат към кръга на тайните и следователно не бива да бъдат споменати), но и всеки отделен участник можеше, дори трябваше да има свои лични цели, не вземаха никой, който не бе подтикван от подобни стремежи, и всеки от нас, макар да изглеждаше, че следва общите идеали и дели и се бори под общото знаме, в сърцето си носеше като най-съкровена сила и последна утеха своята собствена глупава детска мечта. Що се отнася до личната ми пътешественическа цел, за която бях попитан от Високата катедра преди приемането ми в Съюза, то тя беше проста, докато някои други братя си бяха поставили цели, които действително зачитах, но не можех да разбера напълно. Един например беше търсач на скъпоценности и нямаше нищо друго наум освен сдобиването с голямо съкровище, което той наричаше „Тао“, друг си бе втълпил да улови някаква забележителна змия, на която приписваше магически сили и я наричаше Кундалини. Напротив, моята собствена пътешественическа и житейска цел, която още от юношеските години се мяркаше в сънищата ми, беше: да видя красивата принцеса Фатма и може би да спечеля нейната любов.

По времето, когато имах щастието и смелостта да постъпя в Съюза, именно непосредствено след голямата война, нашата страна гъмжеше от мезии, пророци и апостолски братства с предчувствия за края на света или с надежди за зараждането на третия райх. Потресен от войната, отчаян от бедност и глад, дълбоко разочарован поради видимата безполезност на всички дадени жертви от кръв и богатство, тогава нашият народ беше възприемчив за някои химери, но и за истинската душевна извисеност, имаше вакхански танцови състави и анабаптистки борчески групи, съществуваха най-различни неща, които, изглежда, отпращаха към отвъдното и чудното; тогава беше широко разпространена и една склонност към индийските, староперсийските и другите източни тайни и култове и всичко това бе допринесло и нашият Съюз, прастарият, да се струва на мнозинството една от неизброимите, бързо избуяли модни издънки, а след няколко години заедно с тях отчасти да изпадне в забрава, отчасти да бъде

презиран и обвеян от лоша слава. Последователите, които му бяха останали верни, не се поддадоха на това.

Колко добре си спомням часа, когато след изтичането на моята проверочна година се явих пред Високата катедра и бях посветен от говорителя в плана за пътуването към Изтока. И щом със сърце и душа се поставих на разположение на този план, веднага бях запитан приветливо какво очаквам от това пътуване в приказното царство. Наистина изчервявайки се, но откровено и без колебание признах пред събраните старейшини искреното си желание със собствени очи да видя принцеса Фатма. И говорителят, като ми разтълкува жестовете на забулените, добродушно положи ръка върху главата ми, благослови ме и изрече формулата, която потвърди моето приемане в братството на Съюза, „Апіта ріа“^[9], обърна се към мен той я ме призова да бъда неотстъпно верен, храбър при опасност и пълен с братска любов. Докато, добре подготвен през проверочната година, полагах клетвата, аз се отричах от света и неговите ереси и на пръста ми бе поставен съюзният пръстен с гравираниите слова из една от най-хубавите глави на съюзната история.

*Сред въздух, огън и вода, на суша
подвластни са му духовете вредом.
Най-диви зверове той с поглед укротява
и антихрист със страх го приближава.^[10]*

За моя радост веднага след приемането ми бе отредено едно от просветленията, каквото се предвижда за нас, послушниците. Следвах указанията на Върховния и едва се бях присъединил към една от десетките, които тръгваха отвед из страната, за да се слоят за съюзния поход, когато изведнъж проникнах до недрата на една от тайните на нашия поход. Прозрях: навярно съм се свързал с поклонническо странстване към Изтока, което създава впечатление за определеност и неповторимост, но в действителност по възвишения си и същински смисъл пътуването към Изтока не беше просто моето и не просто настоящето, това шествие на вярващите и на преданите се стремеше към Изтока, към родината на светлината, непрестанно и навеки то

беше на път през всички столетия, неотклонно по посока на светлината и чудото и всеки от нас, братята, всяка от нашите групи, да, цялата наша рат и нейният велик поход бяха само една вълна във вечния поток на душите, във вечната устременост на духовете към дома, към зората, към родината. Прозрението трепна в мен като лъч и веднага в сърцето ми се събуди едно слово, което бях научил в годината на своето послушничество и което винаги чудесно ми бе допадало, без всъщност да го разбирах, словото на поета Новалис — „Накъде ли вървим? Винаги към своя дом“.

Междувременно нашата група бе поела на път, скоро се срещнахме с други групи и все повече и повече ни изпълваше и ощастливяваше чувството за единство и общата цел. Верни на предписанията, живеехме като пилигрими и не си служехме с никой от уредите, които произлизат от един свят, оглупял от пари, числа и време и лишил живота от съдържанието му; към тях спадаха преди всичко машините, като железници, часовници и тям подобни. Друг, единодушно съблюдаван от нас принцип ни повеляваше да посещаваме и отдаваме почит на всички забележителни места, свързани с прастарата история на нашия Съюз и неговите вярвания. Всички свети места и паметници, църкви, достопочтени гробове, които се намираха някъде край пътя, биваха посещавани с преклонение, параклисите и олтарите — украсявани с цветя, на руините се отдаваше почит чрез песни или безмълвно съзерцание, на мъртвите — с музика и молитви. Нерядко при това бивахме осмивани и смуцавани от невярващите, но и доста често се случваше пастори да ни благославят и канят на гости, деца с въодушевление да се присъединяват към нас, да учат песните ни и само през сълзи да гледат как продължаваме пътя си, някой стар мъж да ни покаже забравени паметници на миналото или да зареди сказание за своя край, младежи да поизминат заедно с нас част от пътя и да жадуват да бъдат приети в Съюза. На тях давахме съвети и им откривахме първите обичаи и упражнения на послушничеството. Случиха се първите чудеса, някои пред нашите виждащи очи, за други изведнъж възникнаха сказания и легенди. Един ден, бях още съвсем новак, най-неочаквано всички заговориха, че в шатрата на нашия предводител гостувал великанът Аграмант^[11] и се мъчел да го уговори да поеме пътя през Африка и там да освободи от мавританско робство неколцина братя от Съюза. Друг път били видели

добрия домашен дух, джуджето катранджия^[12], утешителя, и предполагаха, че нашето странстване ще се насочи към Блаутopf. Но първото чудно явление, което видях със собствените си очи, бе следното: При почти срутена църквица в община Шпайхендорф се спряхме да отдъхнем и да отдадем почит на единствената запазена стена от параклис; там беше нарисуван огромен свети Христофор, а на раменете му седеше — малък и полуизличен от времето — Спасителя като дете. Предводителите, както постъпваха понякога, не тръгнаха направо по пътя, който щеше да ни отведе по-нататък, а подтикнаха всички нас да изкажем мнението си за това, тъй като параклисът се намираще на троен кръстопът и трябваше да избираме. Само малцина изразиха желание или дадоха съвет, един обаче сочеше наляво и настойчиво искаше да продължим по този път. Мълчахме и очаквахме решението на предводителя, тогава свети Христофор от стената вдигна ръката си с дългата груба тояга и посочи наляво, накъдето се стремеше и нашият брат. Всички мълком видяхме това, мълком и предводителите се обърнаха наляво и тръгнаха по този път, а ние ги последвахме с най-искрена радост.

Не бяхме вървели дълго по пътищата на Швабия, когато усетихме една сила, за която не бяхме мислили и чието мощно влияние долавяхме от доста време, но без да знаем дали тази сила е приятелска или враждебна. Това беше властта на „пазителите на короната“^[13], които от стародавни времена съхраняват паметта и наследството на Хохенщауф в онази страна. Не ми беше известно дали нашите предводители знаеха повече за това и имаха ли наставления. Зная само: чрез въздействието ѝ до нас многократно стигаха насърчения или предупреждения; така на един хълм по пътя към Бопфинген насреща ни излезе беловлас воин в броня, със затворени очи поклати белокосата си глава и мигом изчезна без следа. Нашите предводители схванаха възвестеното, веднага се върнахме обратно и изобщо не видяхме Бопфинген. В околностите на Урах, напротив, стана тъй, че пратеник на пазителите на короната, сякаш изникна от земята, яви се посред предводителската шатра и с обещания и заплахи поиска от старейшините да поставят нашия поход в служба на Щауфер и поточно да подготвят завладяването на Сицилия. Той трябва, още щом предводителите решително отказаха да последват предложението му, да е изрекъл някакво ужасно проклятие над Съюза и нашия поход. Но

аз споделям единствено това, за което само се шепнеше помежду ни; предводителите лично не изрекоха нито дума. И все пак изглежда възможно в разклатените ни отношения с пазителите на короната да е причината, че тогава за известно време нашата общност имаше незаслуженото име на таен съюз за възстановяване на монархията.

Веднъж трябваше да съпреживея и как един от моите другари съжали за присъединяването си към нас, потъпка своя обет и се върна към безверието. Беше млад човек, когото наистина обичах. Личното основание, поради което беше тръгнал заедно с нас към Изтока, бе желанието му да види гроба на пророка Мохамед, за чийто саркофаг чувал да се разправя: бил омагьосан и се носел свободно из въздуха. В едно от ония швабски или алемански градчета, където отседнахме за няколко дни, защото противостоянието на Сатурн и на Луната възпрепятства по-нататъшния ни ход, нещастникът, който от известно време изглеждаше тъжен и угнетен, срещнал свой някогашен учител, към когото бил привързан още от ученическите си години; и преподавателят успял да накара младежа да види нашето дело отново в светлината, в която то се явява на невярващите. След посещението си при учителя бедният човек се върна в лагера ужасно възбуден, с разкривено лице, вдигна шум пред шатрата на предводителя и когато говорителят излезе, гневно му закрещя: бил се наситил да се влачи с този глупав поход, който никога нямало да ни отведе до Изтока, бил се наситил пътуването да се прекъсва за дни заради тъпи астрологически колебания, безделие, детински шествия, празници на цветята, от важничене с магии и смесване на живот и поезия; от всичко това се бил наситил и преситил; той запрати пръстена си пред краката на предводителите и се сбогува, за да се върне в своя роден край със сигурната железница и към полезната си работа. Беше жалка и грозна гледка, сърцата ни се свиваха от срам и едновременно от състрадание към заслепения. Говорителят го изслуша приветливо, с усмивка се наведе към захвърления пръстен и каза с глас, чието ведро спокойствие трябваше да засрами бунтаря:

— Ти си взе сбогом от нас и следователно ще се върнеш към железницата, към разума и полезната работа. Ти се сбогува със Съюза, сбогува се с похода към Изтока, сбогува се с магията, с празниците на цветята, с поезията. Ти си свободен и необвързан от обета.

— И от задължението да пазя тайната ли? — из; вика буйно отцепникът.

— И от задължението да пазиш тайната — беше отговорът. — Спомни си: заклел си се да мълчиш за тайната на Съюза пред невярващите. Но тъй като ти, както виждаме, си забравил тайната, не ще можеш да я споделиш с никого.

— Бил съм забравил? Нищо не съм забравил! — извика младежът, но вече беше разколебан и когато говорителят му обърна гръб и отново се оттегли в шатрата, той изведнъж бързо побягна.

Беше ни жал за него, но тогава дните бяха така богати на събития, че аз странно бързо го забравих. Ала след известно време, когато вече никой от нас не мислеше за него, се случи тъй, че в няколко села и градчета, през които минавахме, чувахме жителите им да разправят тъкмо за този младеж. Там се бил появил млад човек (те го описваха точно, казваха и името му), който навред ни търсел. Първо обяснявал, че принадлежал към нас, бил изостанал от похода и се заблудил, после обаче се разплаквал и говорел, че ни изменил и избягал, но сега виждал: вече не може да живее извън Съюза, искал и трябвало да ни намери, за да падне в краката на предводителите и да измоли прошка. Тук и там ни разказваха все същата история; където пристигнехме, нещастникът тъкмо бил потеглил оттам. Попитахме говорителя какво смята и какво ще излезе от това. „Не вярвам той да ни намери“ — отвърна говорителят немногословно. И наистина не ни намери, повече не го видяхме.

Веднъж, когато един от предводителите ме бе въвлякъл в доверителна беседа, събрах смелост и го попитах какво ще стане с този отстъпил от вярата си брат. Все пак той се разкайвал и ни търсел, добавих аз, би трябвало да му се помогне да поправи грешката си и положително в бъдеще ще бъде най-верният член на Съюза. Предводителят мислеше:

— Ще се радваме той да ни срещне отново. Но не бихме могли да облекчим пътя му. Сам си утежни повторното намиране на вярата, боя се, че няма да ни види и познае, дори да минем съвсем близо край него.

Ослепял е. Само разкаянието с нищо не помага, милостта не може да се откупи с покаяние, тя изобщо не се откупва. На мнозина вече се е случвало подобно нещо, велики и прославени мъже са били

братя по съдба на този младеж. Веднъж в младостта си са били озарени от светлината, веднъж прогледнали, са следвали звездата, но са дошли разумът и присмехът на света, а с тях идва малодушие, идват привидни неуспехи, идват умора и разочарование и така те отново са се загубили, отново са ослепели. Някои цял живот не престават да търсят, но не могат да ни открият и тогава проповядват по света, че нашият Съюз бил само хубаво сказание и не бивало да се оставяш да бъдеш подведен от него. Други са станали упорити заклетни врагове и са нанесли на Съюза всички оскърбления и щети, за които са имали възможност.

Всеки път, когато се срещаме с други части на съюзната рат, наставаха чудни празнични дни, понякога във войскови стан се разполагахме стотици, дори хиляди. Странстването не протичаше по непоклатим ред, така че всички участници не трябваше да вървят в повече или по-малко обособени походни колони и в една посока. Нещо повече, безбройни групи бяха на път едновременно, всяка следваше своята звезда и своя предводител, всяка винаги готова да се включи в една по-голяма общност и за известно време да принадлежи към нея, но и не по-малко готова винаги отново да продължи отделно. Някои вървяха по своя път съвсем сами и аз от време на време крачех уединен, когато някакъв знак или зов ме примащваше да тръгна по свой собствен път.

Спомням си една отбрана малка група, с която няколко дни вървахме и лагерувахме заедно; тази група бе поела на плещите си изтръгването на пленените съюзни братя и на принцеса Исабела от ръцете на маврите в Африка. Говореше се, че членовете ѝ притежавали рога на Юон, а сред тях бяха: поетът Лаушер^[14], с когото ме свързваше приятелство, художникът Клингзор^[15] и художникът Паул Клее^[16]; те не говореха за нищо друго освен за Африка и пленената принцеса и тяхна библия беше книгата за делата на Дон Кихот, в памет на когото мислеха да отклонят пътя си през Испания.

Всякога беше хубаво да срещнеш такава приятелска група, да присъстваш на нейните тържества и часове на молитвена вдълбоченост, да каниш членовете ѝ на нашите, да слушаш за действията и плановете им, а на прощаване да ги благославяш и да знаеш: те следват своя път, както ние нашия, всеки от тях има мечта, желание, потайна игра в сърцето си и все пак всички се вливат в

голямото течение и си съпринадлежат, в душите си хранят същата почит, същата вяра, всички са дали един обет! Срегнах Юп Магьосника, който смяташе да пожъне върховното си щастие в Кашмир, срегнах и Колофино, заклинателя на сенките, който цитираше любимите си откъси от „Приключенията на Симплицисимус“^[17], срегнах Луис Жестокия, чиято мечта беше да посади маслинова горичка в светите места и да държи роби, вървеше ръка за ръка с Анселм, тръгна да търси синята перуника от детството си. Срегнах и обичах Нинон, известна като Чужденката^[18], под черните коси очите ѝ гледаха загадъчно, ревнуваше ме от Фатма, принцесата на моя блян, а може би тя самата беше Фатма, без да го знае. Така както ние вървахме сега, някога са вървели поклонници, императори и рицари кръстоносци, за да освобождават божия гроб или да изучават арабската магия, по този път са странствали испански рицари и немски учени, ирландски монаси и френски поети.

На мен, всъщност по професия бях цигулар и четец на приказки, бе възложено да се грижа за музиката в нашата група и тогава разбрах как великото време издига и увеличава силите на малкия отделен човек. Не само свирех на цигулка и ръководех нашия хор, а събирах още стари песни и хорали, записвах шесто- и осемгласни мотети и мадригали и ги изучавах. Ала не за това искам да разкажа. Мнозина от моите другари и повелители ми бяха много скъпи. Но едва ли някой — тогава привидно удостояван с по-малко внимание — след това е занимавал паметта ми толкова, колкото Лео. Той беше един от нашите слуги (естествено, също доброволци, каквито бяхме и ние) и често, му отреждаха да бъде прислужник на говорителя. Този скромнен човек имаше в себе си нещо особено привлекателно, което, без да е натрапливо, ни спечелваше и всички го обичахме. Работата си вършеше с радост, обикновено пееше или тихо свиреше с уста, никога не се изпречваше пред очите, ако не ти бе необходим — идеален слуга. Освен това и всички животни го обичаха, почти винаги имахме някакво куче, тръгнало подире ни заради Лео; той умееше да опитомява птици и да привлича пеперуди. Към Изтока го теглеше желанието му да се научи да разбира езика на птиците по Соломоновия ключ. В сравнение с някои хора от нашата общност, на които, независимо от тяхната стойност и вяроност към Съюза, им беше присъщо нещо престорено, изолиращо, нещо тържествено и

фантастично, слугата Лео създаваше впечатление на смирен и естествен, бе розовобузест и приветливо невзискателен.

Моят разказ е твърде затруднен поради голямата разноликост на отделните картини от спомените ми. Вече казах, че се движехме ту на малки групи, ту се насъбирахме дружина или дори рат, ала понякога в някоя област изоставах с един-единствен другар или съвсем сам, без шатра, без предводител, без говорител. По-нататък разказването се утежнява и от това, че странствахме не само из простори, а също така и из времена. Устремявахме се към Изтока, но вървахме и из средновековието или Златния век, преброждахме Италия или Швейцария, но понякога нощувахме в десетия век, живеехме при патриарсите или при феите. По времето, когато оставах сам, често отново откривах местности и хора от собственото ми минало, с някогашната си годеница обикалях гористите брегове на Горен Рейн, с млади приятели гуляхме в Тюбинген, в Базел или Флоренция или бях момче и след учебните часове с другари излизахме да ловим пеперуди или да дебнем някоя видра; или моето общество се състоеше от любимите ми образи от книгите, редом с мен яздеха Алманзор^[19] и Парсифал^[20], Витико^[21] или Голдмунд^[22], или Санчо Панса, или ние гостувахме на Бармекидите^[23]. Ако в някоя долина отново попаднеш на нашата група, чуех съюзните песни и станувах срещу предводителската шатра, веднага ми ставаше ясно, че моят път през детството или язденето със Санчо Панса неотменно принадлежат към това пътуване; защото нашата цел не беше просто Изтокът или по-скоро нашият Изток не бе само една страна, нещо географско беше родината и младостта на душата, беше навсякъде и никъде, беше единение на всички времена. Но съзнавах това само понякога и за миг, а тъкмо тук беше голямото щастие, на което се наслаждавах тогава. Защото по-късно, след като то отново изчезна за мен, видях тези връзки ясно, без да намирам ни най-малка полза или утеха. Ако нещо скъпо и невъзвратно е изчезнало за нас, имаме усещането на едва разбудени от сън. В моя случай това усещане бе вярно до злокобност, тъй като щастиято ми действително се заключаваше в същата тайна, в която и щастиято на сънищата — изразяваше се в свободата едновременно да преживяваш всичко мислимо, като в игра да разменяш външно и вътрешно, да отместваш подобно на кулиси време и пространство, защото ние, съюзните братя, пропътувахме света без

автомобил или кораб, защото както с нашата вяра надмогнахме разтърсвания от войни свят и го превръщахме в рай, така в миг от настоящето съзидателно призовавахме миналото, бъдещето и опоектизираното.

И отново и отново в Швабия, край Боденското езеро, в Швейцария и навред се срещаха хора, които ни разбираха или по някакъв начин ни бяха благодарни, че съществуваме — ние, нашият Съюз и нашето пътуване към Изтока. Посред трамваите и банките на Цюрих се натъкнахме на Ноевия ковчег, пазен от няколко стари кучета, всички те откликваха на едно и също име, и смело водени през плитчините на нашето трезво време от Ханс С, потомък на Ной, приятел на изкуствата, стигнахме и във Винтертур, един етаж под вълшебния магически кабинет на Щьоклин, посетихме китайския храм, където пред бронзовата Майя горяха ароматни пръчици и черният цар съпровождаше с нежни звуци на флейта тръпнещия тон на храмовия гонг. А в подножието на слънчевата планина намерихме Суон Мали, една колония на сиамския владетел, където ние, благодарни гости, направихме възлияние и кадохме пред каменните и железните изображения на Буда.

Едно от най-хубавите ни преживявания беше празникът на Съюза в Бремгартен, тогава магическият кръг бе плътно заключен около нас. Приети от господарите на замъка Макс и Тили, във високата зала чухме Отмар да свири на рояла Моцарт, видяхме парка, населен с папагали и други говорещи животни, край водоскока слушахме феята Армида да пее и с развети къдри ни кимна черната глава на звездоброеца Лонгус до милото лице на Хайнрих фон Офтердинген^[24], В градината пицяха пауните, а Луис говореше на испански с Котарака в чизми, докато Ханс Резом, хвърлил поглед към карнавала на живота, потресен, обещаваще, че ще отиде да се поклони на гроба на Карл Велики. Това бе едно от победните времена на нашето пътуване, с нас прииждаше вълшебната вълна, тя се разливаше навред, местните жители коленичили прославяха красотата, господарят на замъка издекламира стихотворение, в което се говореше за нашите вечерни подвизи, притиснати едно до друго, слушаха и стеклите се около стените на замъка горски животни, а в реката рибните пасажи минаваха в тържествено шествие и ние ги гоцавахме със сладкиши и вино.

Всъщност тъкмо тези чудесии преживявания могат да бъдат разказвани единствено на оня, който сам е докоснат от техния дух; в моето изложение те звучат бедно и навярно глупаво, ала всеки, който е съпреживял и отпразнувал дните в Бремгартен, ще потвърди и най-малката подробност и ще я допълни със сто още по-хубави. В спомените ми ще остане завинаги как се преливаха блестящите багри по опашките на пауните, когато луната изгряваше над високите дървета, а на засенчения бряг между скалите изплуваха русалки в сладостно сребристо сияние и под кестеновото дърво при водоскока стоеше самотен слабият Дон Кихот, поел първата нощна стража, при което над кулата на замъка последните фойерверки сипеха искри и толкова леко се стопяваха в лунната нощ, а моят колега Пабло, увенчан с рози, свиреше пред момичетата на персийска тръстикова флейта. Ох, кой от нас би помислил, че толкова бързо ще бъде разчупен вълшебният пръстен, че почти всички ние, също и аз, и аз, отново ще трябва да блуждаем в безмълвната пустиня на заклеямената действителност, така както чиновниците и служителите в магазини след някой гуляй или неделен излет, отрезвени, отново се превиват във всекидневието на кантората!

В ония дни сред нас нямаше човек, способен на подобни мисли. В кулата на замъка Бремгартен в спалнята ми проникваше уханието на разцъфналия люляк, през дърветата чувах ромона на реката в дълбоката нощ, пиян от щастие и копнеж, се спуснах през прозореца, измъкнах се край рицарската стража и край заспалите гуляйджии отвъд, надолу към брега, към шумящите води, към сияйните в белотата си морски русалки и те ме взеха със себе си в гълбината, в луннохладния кристален свят на родината им, където, запленени, мечтателно играеха с короните и златните огърлици от своите съкровищници. Струваше ми се, че в искрящата глъбина преминават месеци, но когато се издигнах нагоре и пронизан от студ, заплувах към брега, бамбуковата флейта на Пабло ехтеше отдалеч, от градините, и луната все още беше високо в небето. Видях Лео да играе с два бели пудела, умното му момчешко лице сияеше от радост. Намерих Лонгус седнал сред храстите с пергаментна книга на коленете, в която нанасяше гръцки и ивритски писмена; думи, от чиито букви излитаха дракони и се виеха разноцветни змии. Той не ме виждаше, вгълбен, рисуваше своите пъстри змиевидни знаци; дълго гледах над превитите

му рамене, от редовете на книгата виждах да изскачат змии и дракони, да се вият и безшумно да изчезват в тъмните храсти.

— Лонгус — казах аз тихо, — мили приятелю!

Той не ме чуваше, моят свят му беше далечен, той бе потънал. И встрани под лунните дървета усмихнат се разхождаше Анселм с една перуника в ръка, в унес, той се бе втренчил във виолетовата чашка на цвета.

През дните в Бремгартен отново ни направи впечатление нещо, което вече неведнъж бях наблюдавал по време на нашето пътуване, без истински да се замислям над това, нещо чудесно и малко болезнено. Сред нас имаше много хора на изкуството, много художници, музиканти, поети, тук бяха пламенният Клингзор, непостоянният Хуго Волф^[25], скъпият на думи Лаушер и блестящият Брентано^[26] — но макар тези творци или неколцина от същата среда да бяха много живи и обичливи, то сътворените от тях образи без изключение бяха несравнимо по-живи и по-красиви, по-радостни и дори по-истински и по-действителни от самите поети и творци. Пабло стоеше там със своята флейта в очарователна невинност и жизнелюбие, неговият поет обаче се прокрадваше като сянка, полуосветен от луната, край брега и търсеше самота.

Доста пиян, подобно на блуждаеща светлинка, Хофман се появяваше между гостите ту тук, ту там, дребен и дяволит, бърбеше непрестанно, и той както всички беше само полудействителна фигура, само полуприсъстваща, не съвсем плътна, не съвсем истинска, докато архиварят Линдхорст^[27], който за удоволствие играеше ролята на дракон, с всяко издишване бълваше огън и мощ като автомобил. Попитах слугата Лео защо става така, че понякога един творец на художествени произведения ни се струва само наполовина човек, а образите, създадени от него, изглеждат толкова необоримо живи. Учуден от въпроса ми, Лео ме измери с поглед, после пусна пудела, който носеше на ръце, и каза:

— Същото е и с майките. След като са родили децата, дали са им своето мляко, своята сила и красота, те самите повяхват и вече не привличат никого.

— Но това е тъжно — отвърнах аз, всъщност без особено да се замислям.

— Смятам, че не е по-тъжно от всичко останало — отвърна Лео, — то е може би тъжно, ала и красиво. Законът го налага.

— Законът? — попитах аз любопитен. — Що за закон е това, Лео?

— Законът за служенето. Онова, което иска да живее дълго, трябва да служи. А което иска да господства, не живее дълго.

— Защо тогава мнозина се стремят към господство?

— Защото не знаят закона. Малцината, родени за господство, властват весели и здрави. Другите обаче, които са станали господари просто поради домогване, до един завършват в нищото.

— В какво нищо, Лео?

— Например в санаториумите.

Не доразбрах мисълта, но все пак думите му се загнездиха в моята памет, а в сърцето ми се притаи чувството, че Лео знае най-различни неща, че навярно знае повече от нас, другите, които привидно му бяхме господари.

---

[1] Действащо лице от френски рицарски епос. — Б.пр. ↑

[2] Герой от едноименната драма на италианския писател Лудовико Ариосто (1474–1533). — Б.пр. ↑

[3] Хайнрих Кайзерлинг (1880–1946) — немски писател. — Б.пр. ↑

[4] Антон Осендовски (1846–1945) — полски писател. — Б.пр. ↑

[5] Известен още като Albertus Magnus (1193 или 1206–1280) или Алберт Болшед — средновековен учен и философ. — Б.пр. ↑

[6] Названието, което Марко Поло (1254–1324) дава на Япония. — Б.пр. ↑

[7] Действащо лице от епоса „Песен за Нибелунгите“. — Б.пр. ↑

[8] Из седма песен от поемата на Лудовико Ариосто „Бесния Орландо“. Превод Стефан Петров. — Б.пр. ↑

[9] Благочестива душа (лат.). — Б.пр. ↑

[10] Из поемата „Оберон“ на Кристоф Мартин Виланд (1733–1810). Превод от немски Федя Филкова. — Б.пр. ↑

[11] Герой от поемата на Лудовико Ариосто „Бесния Орландо“. — Б.пр. ↑

[12] Герой от новелата на Едуард Мьорике (1804–1875) „Щутгардското джудже“. — Б.пр. ↑

[13] Герои от едноименен роман на Лудвиг Ахим фон Арним (1781–1831) за таен благороден съюз, който охранява короната на династията Хохенцауф. — Б.пр. ↑

[14] Герой от романа „Херман Лаушер“ на Хесе и негов псевдоним. — Б.пр. ↑

[15] Герой от новелата на Хесе „Последното лято на Клингзор“. — Б.пр. ↑

[16] Паул Клее (1879–1940) — известен швейцарски художник. — Б.пр. ↑

[17] Роман от немския писател Ханс Якоб Кристиан Гримелсхаузен (1622–1676). — Б.пр. ↑

[18] Имена, зад които се крият приятели на Хесе, жена му и герои от негови произведения. — Б.пр. ↑

[19] Герой от едноименна трагедия на Хайнрих Хайне, същото име се среща и в приказките на Вилхелм Хауф. — Б.пр. ↑

[20] Герой от рицарския роман на Волфрам фон Ешенбах (ок. 1170–1220), послужил за основа на Вагнеровата опера със същото заглавие. — Б.пр. ↑

[21] Герой от едноименния исторически роман на австрийския писател Адалберт Шифтер (1805–1863). — Б.пр. ↑

[22] Персонаж на Хесе от „Нарцис и Голдмунд“. — Б.пр. ↑

[23] Фамилия на везири от Багдадския халифат. — Б.пр. ↑

[24] Герой от едноименния роман на немския поет и писател романтик Новалис (1772–1801). — Б.пр. ↑

[25] Хуго Волф (1860–1903) — австрийски композитор. — Б.пр. ↑

[26] Клеменс Мария Брентано (1778–1842) — немски поет и писател романтик. — Б.пр. ↑

[27] Персонаж от „Златната делва“ на Е. Т. А. Хофман (1776–1822). — Б.пр. ↑

2

Какво беше накарало нашия верен Лео ненадейно да ни изостави в опасната клисура Морбио Инфериоре? Навярно всеки участник в незабравимото ни пътуване бе разсъждавал над това, ала едва много по-късно, когато почнах донякъде да съзирам истинския ход и скритите връзки на това събитие, пролича, че и то, привидно второстепенно приключение, в действителност означаваше дълбок прелом, изчезването на Лео съвсем не бе случайно, а брънка от веригата на преследвания, с които изконният враг се мъчеше да осуети начинанието ни. В онази хладна есенна утрин, когато бе забелязано отсъствието на Лео и цялото му издирване остана напразно, разбира се, аз не бях единственият, който за първи път усети в сърцето си нещо като предчувствие за беда и надвисваща зла участ. С една дума, в момента положението беше следното: Кръстосали в смел поход половината Европа и голям дял от средновековието, ние станувахме в дълбоко врязана скалиста долина, в дива планинска клисура край италианската граница, и търсехме изчезналия по необясним начин слуга Лео, но колкото по-дълго го търсехме, толкова повече в течение на деня губехме надеждата, че ще го намерим отново, и толкова по-силно всеки от нас се чувстваше пронизан от горчивото усещане, че не само един обичан и приятен човек от нашата прислуга бе претърпял злополука, бе избягал или бе отвлечен от врагове, но че това беше и началото на борба, първият знак на буря, която ще се разрази над главите ни. Целия ден чак до късен здрач прекарахме в дирене на Лео, цялата клисура бе претърсена и докато тия старания ни уморяваха и у всички се надигаше чувството за безуспешност и напразност, беше чудно и злокобно как от час на час се увеличаваше значимостта на изчезналия слуга, нашата загуба, изглежда, ставаше по-тежка. На всеки от нас страниците, несъмнено и на цялата прислуга, не само ни беше мъчно за хубавия, приятен и услужлив младеж, ала той, изглежда, колкото по-осъзнавахме неговата загуба, толкова по-необходим ни ставаше: без Лео; без неговото хубаво лице, без неговото добро

настроение и неговата песен, без въодушевлението му от нашето голямо начинание като че ли и то самото по тайнствен начин губеше стойността си. Поне на мен ми се струваше така. През изтеклите месеци на пътуването, въпреки всичкото напрежение и някои малки разочарования, никога не бях преживял момент на вътрешна слабост, на сериозно съмнение; никой побеждаващ пълководец, никоя птичка от ластовичето ято на път към Египет не биха могли да бъдат по-сигурни в своите цели, в своето призвание, в правотата на своите действия и стремежи, отколкото бях аз при пътуването. Сега обаче на това съдбовно място, докато през целия синьо-зелен октомврийски ден непрестанно слушах призивите и тревожните викове на нашата стража и с все по-голяма напрегнатост очаквах да се завърне някой пратеник и да бъде разгласена вест, стоях отново разочарован и изправен пред безпомощните лица и сега за пръв път усетих в сърцето си нещо като тъга и съмнение; и колкото повече тези чувства се засилваха, толкова по-ясно долавях: не просто губех вяра, че Лео ще бъде намерен — вече всичко ми изглеждаше несигурно и съмнително, всичко бе застрашено да загуби своята стойност, своя смисъл: нашето другарство, нашата вяра, нашата клетва, нашето пътуване към Изтока, целият наш живот.

И дори да се мамех, когато предполагах, че тези чувства са се появили у всички ни, дори допълнително да се заблуждавах в собствените си чувства и съкровени вълнения и много неща, действително преживени доста по-късно, погрешно да отнасях към оня ден — пак оставаха странните обстоятелства около багажа на Лео! Всъщност независимо от всички лични настроения тук имаше нещо особено, фантастично и все по-заплашително: още в деня при клисурата на Морбио, още по време на усърдното търсене на изчезналия ту един, ту друг от нас установяваше липсата на нещо важно, нещо крайно необходимо от багажа си, което не можеше да открие, и за всеки изчезнал предмет се смяташе, че трябва да е бил в багажа на Лео, макар и той, както всички наши хора, да носеше на гърба си само обичайната ленена раница — една-единствена раница, сега изгубена сред тогава близо тридесет други, изглежда, бе побрала всички наистина значителни неща, които ни придружаваха в пътуването! И при все че е известна, човешката слабост в момента, в който установим липсата на един предмет, той ни се струва с преголяма стойност, най-малкото незаменим в сравнение с всеки,

който държим в ръка, и въпреки че в действителност някои от ония предмети, чиято загуба тогава, в клисурата на Морбио, толкова много ни плашеше, после или излизаха наяве, или накрая се оказваше, че не са чак толкова необходими — въпреки всичко за съжаление все пак е истина, че тогава, е, общо взето, оправдано безпокойство, трябваше да уточним загубата на цяла редица твърде важни предмети.

Необикновено и злокобно беше и това: изчезналите предмети, все едно дали по-късно отново се намираха, или не, по важността си се подреждаха стъпаловидно и постепенно в нашите запаси се откриваха винаги тъкмо нещата, чиято липса неоснователно бяхме изстрадали толкова тежко и за чиято стойност много се бяхме заблуждавали. Да, и за да посоча съвсем ясно още тук същинското и най-необяснимото — в течение на по-нататъшното пътуване за наш срам излезе, че всички инструменти, скъпоценности, карти и документи, които мислехме за пропаднали, не ни бяха необходими; сякаш тогава всеки от нас бе напрегнал цялата си фантазия, за да измисли непоправими страшни щети, като че ли всеки се бе старал да представи за изгубено и да оплаква онова, което му изглеждаше най-съществено: първият паспортите, вторият географските карти, трети препоръчителното писмо до халифите, един това, друг онова. И накрая, когато малко по малко се видя, че нещата, които смятахме за загубени, или изобщо не бяха изчезвали, или бяха незначителни и можехме да минем без тях, всъщност остана само една-единствена скъпоценност — безкрайно важен или поне основен и необходим документ, който действително и безвъзвратно бе пропаднал — но мненията по въпроса дали този документ изобщо е бил в нашия багаж и е изчезнал заедно със слугата Лео се разминаваха отчайващо. Въпреки пълното единодушие за високата стойност на документа и за невъзвратимостта на загубата едва малцина се осмелиха (сред тях и аз) с увереност да твърдят, че сме взели този документ със себе си по време на пътуването. Един уверяваше, че сме били сложили нещо подобно в лепената раница на Лео, но това в никакъв случай не бил оригиналният документ, а, естествено, само препис; други бяха готови да се закълнат: никога не се е и помисляло при тръгването да се взема нито този документ, нито копие то му, дори че това би било подигравка с целия смисъл на нашето пътуване. Завързаха се разгорещени спорове и по-нататък пролича, че и за съществуването на оригинала (все едно дали сме притежавали,

или загубили копието) имаше много взаимно отричащи се мнения. Документът, така се твърдеше, бил депониран при властите в Куфхойзер^[1]. Не, казваха други, документът бил погребан в урната, която съдържала праха на нашия покоен Майстор. Глупости, възпротивяха се тогава отново, грамотата на Съюза била написана от Майстора прастари пиктографски знаци, познати единствено нему, по чиято заповед била изгорена заедно с неговия труп и въпросът за тази стара грамота бил без всякакво значение, защото след смъртта на Майстора нямало човек, способен да я разчете; явно обаче било безусловно необходимо да се установи къде се намират четирите (други смятаха, че били шест) превода на старата грамота, направени още докато Майстора бил жив и под негов надзор. Съществували, казваха, китайски, гръцки, еврейски и латински преводи и те били скрити в четирите древни столици на света. Изплуваха още много твърдения и възгледи, някои упорито държаха на своето, други се повличаха ту по един, ту по напълно противоположен довод, а после бързо сменяха гледището си с ново. С една дума, оттогава нямаше никаква сигурност и единство, макар великата идея все още да скрепяше нашата общност.

Колко добре си спомням онези ранни спорове! Те бяха нещо толкова ново и нечувано в нашия дотогава нерушимо единен Съюз! Водеха се с внимание и вежливост, поне в началото, на първо време не се стигаше до сбивания, нито до лични оскърбления или обиди; все още бяхме едно сплотено братство, което противостои на целия свят. И досега чувам гласовете, и досега виждам нашия стан, където се водеха тези първи дебати, гледам как сред необикновено сериозните лица тук и там се люшкат и падат златни есенни листа, забелязвам един от тях на нечие коляно, а друг останал да лежи върху някаква шапка. Ах, и се заслушвам, и постепенно се чувствам все по-потиснат и сплашен, но и посред всички тия разногласия в сърцето си още бях напълно сигурен в моята вяра, тъжно сигурен, че именно в раницата на Лео се е намирал оригиналът, истинската древна грамота, която се бе изгубила и изчезнала заедно с него. Колкото и да ме гнетеше тази убеденост, все пак беше убеденост, бе твърда и даваше сигурност. Естествено, тогава мислех, че на драго сърце бих могъл да сменя убедеността си с по-надеждна. Едва по-късно, след като загубих тази тъжна убеденост и изслушах всички възможни мнения, прозрях какво богатство е била тя.

Но разбирам, че така не може да се разказва за тези събития. По какъв ли начин обаче би могло да се предаде историята на своеобразната общност на душите, на толкова чудно извисения и въодушевен живот? Толкова горещо бих желал — като един от последните останали живи от нашата дружина — да спася нещо от спомена за великото ни дело; на себе си самия изглеждам надживелия господаря си стар слуга, нещо като Паладина на Карл Велики, който опазва в паметта си цяла сияйна поредица от дела и чудеса, чийто образ и възпоминание биха изчезнали заедно с него, ако не му се удаде със слово или картина, с разказ или песен да ги съхрани за идните поколения. Но как, чрез каква ловка игра би се осъществила, как би станала по-лесна за разказване историята на нашето пътуване към Изтока? Не зная, дори самото начало, този започнат с най-добро намерение опит ме води към безбрежното и неразбираемостта. Исках просто да се опитам и обрисувам онова, което е останало в паметта ми от протичането и отделните епизоди на нашето пътуване, нищо не ми изглеждаше по-просто. А сега, когато едва-едва съм подхванал своя разказ, засядам при един-единствен незначителен епизод, за който първоначално не бях мислил — момента с изчезването на Лео, и вместо да имам в ръцете си някаква тъкан, държа сноп от стотици объркани нишки, чието оправяне трябва да занимава сто ръце за дълги години, макар всяка отделна нишка, щом посегнеш и я уловиш леко, да става толкова чуплива, че се разсипва между пръстите.

Мога да си представя, че на всеки, който отразява история, му се случва нещо подобно, щом започне да описва събития от някакво време и сериозно държи на истината. Къде е средоточието на събитията, общото, онова, към което те се отнасят и което ги споява, за да възникне нещо като връзка, като причинност, като смисъл, изобщо за да може да се разкаже случилото се на тази земя; оня, който пише история, трябва да намери единства: герой, народ, идея, и следва да представи всичко, което в действителност е станало с безименните, като станало в това измислено единство.

Но Щом е толкова трудно известно количество действително разиграли се и достоверни събития да се разкажат свързано, то в моя случай е много по-тежко, защото поискам ли да се вгледам по-точно, всичко се изплъзва и разпилява така, както и нашата общност, най-

силната на света, бе могла да се разпадне. Никъде няма единство, няма среда, няма точка, около която да се върти колелото.

Нашето пътуване към Изтока и общността, станала негова основа, нашият Съюз бяха най-важното, единствено важното в моя живот, нещо, в сравнение с което собствената ми личност изглежда съвършено незначителна. И сега, когато искам да запиша и да съхраня важното или поне част от него, всичко това е само купчина отломки, разпокъсани картини, но те са се отразили в нещо, а това нещо е моето собствено „аз“ и Азът, едно огледало, просветва навред, където го потърся за съвет, но като Нищо, сякаш е повърхностният слой на стъклена плоскост. Оставам перото настрана, наистина с надеждата и с намерението утре или някой друг ден да продължа, нещо повече, още веднъж да започна отново, зад намерението и надеждата, зад целия мой неукротим напор да разкажа нашата история стои и убийствено съмнение — съмнението, зародило се при търсенето на Лео в долината на Морбио. От това съмнение възниква не само въпросът: подходяща ли е за разказване твоята история? То поставя още и въпроса: възможно ли е тя да е била преживяна? Спомняме си примерите, че дори участници в световната война, на които действително не са им липсвали разкази на очевидци, документирана история, понякога също са познавали това съмнение.

---

[1] В планината Харц, където според една легенда император Фридрих Барбароса очаква часа на завръщането си. — Б.пр. ↑

3

Докато пишех горното, повторно премислих начинанието си и се опитах да намеря подход към него. Не открих разрешение, все още съм изправен срещу хаоса. Но си дадох дума да не отстъпвам и в момента, в който изрекох този обет, като слънчев лъч ме огря щастлив спомен. Нещо подобно, сетих се аз, много сродно о това, което почувствах сега, усетих в сърцето си и когато потеглихме в поход: тогава също предприемахме нещо наглед невъзможно, и тогава привидно тръгнахме в тъмнина и без посока, нямахме ни най-малкия изглед и все пак в нашите сърца светеше, по-силна от всяка действителност или вероятност, вярата в смисъла и необходимостта на делото ни. През сърцето ми като тръпка премина ехото на онова усещане и в мига на този блажен трепет всичко бе озарено и всичко отново ми се виждаше възможно.

Независимо как ще ми потръгне, реших да наложа волята си. Дори ако трябва десет, сто пъти да започвам отначало моята необикновено трудна за разказване история и винаги да стигам до същата пропаст, за стотен път ще начевам отново; ако не мога да събера образите в едно смислено цяло, то до пределната възможност ще съхраня вярно всеки картинен откъс и при това, доколкото е във властта ми, днес ще си спомням първото, основно начало на нашето велико време: никога да не пресмятам, никога да не допусна да бъде поразен от разумни мотиви, а вината да помня, че вярата е по-силна от така наречената действителност.

Междувременно, естествено, трябва да го призная, направих опит по практичен и разумен начин да се приближа до целта си. Посетих един приятел от младостта ми, казва се Лукас, живее тук в града и редактира вестник, участва в световната война и създаде за нея книга, която много се чете. Лукас ме прие дружески, той видимо се радваше да срещне отново един от някогашните си съученици. Имах две продължителни беседи с него.

Опитах се да му обясня в какво съм затруднен. Пренебрегнах при това всички околни пътища. Откровено му казах, че съм бил участник в онова голямо начинание, за което той положително е чувал, в така нареченото „Пътуване към Изтока“, или в Съюзния поход, или както и обществеността тогава да означаваше голямото ни дело. „О, да“ — усмихна се той с приятелска ирония; разбира се, спомнял си за тази работа, в приятелския му кръг онзи своеобразен епизод, навярно твърде неуважително, най-често бил наричан „Детският кръстоносен поход“. В неговите среди това движение не се възприемало сериозно, слагали го наравно с някакво теософско течение или начинание за побратимяване на народите, но все пак били много удивени от отделни успехи на нашите прояви, потресени четели за уморителното до смърт прекосяване на Горна Швабия, за тържеството в Бремгартен и за предаването на „Тесинското безделническо село“, понякога лелеели мисълта, дали не би могло движението да се отклони и използва в служба на републиканската политика. Но после нали делото видимо се губело като вода в пясък, неколцина от някогашните предводители го изоставили и те дори някак се срамували и вече не искали да си го спомнят, вестите ставали все по-оскъдни и чудно противоречали една на друга, цялата работа била сложена ad acta^[1] и забравена, както не едно политическо, религиозно или художествено ексцентрично движение от онези следвоенни години. Нали тогава се били появили толкова пророци и толкова тайни общества с месиански надежди и претенции, а после отново потънали в неизвестност, без да оставят следа.

Добре, неговото гледище беше ясно, то бе подхранено от доброжелателен скептицизъм. Приблизително като Лукас за Съюза и за пътуването към Изтока можеха да мислят всички ония, които наистина бяха слушали неговата история, но без да са я преживели. Нямах намерение да спечелвам Лукас за наш съмишленик, ала въпреки това му дадох някои коригиращи обяснения, например, че Съюзът в никакъв случай не е бил рожба на следвоенните години, а минава през цялата световна история в една наистина понякога подмолна линия, която обаче никога не е прекъсвала, че известни фази на Световната война не са били нищо друго освен етапи на нашата съюзна история и по-нататък, че дори Заратустра, Лаодзь, Платон, Ксенофонт, Питагор, Алберт Велики, Дон Кихот, Тристрам Шанди, Новалис, Бодлер са били

основатели и братя от този съюз. При това той се усмихна тъкмо с усмивката, която очаквах.

— Хубаво — казах аз, — не съм дошъл, за да ви поучавам, а да се поуча от вас. Моето най-съкровено желание е не да напиша някаква история на Съюза (това не би било по силите на цяла армия от добре подготвени учени), а съвсем просто да разкажа историята на нашето пътуване. Не ми се удава дори да се приближа до същината. Въпросът не е в литературната способност, вярвам, че притежавам такава, въпреки тук съм без всякаква амбиция. Не, отнася се за следното: действителността, в която пребивавах някога заедно с другарите си, вече не съществува и макар спомените за нея да са най-скъпото и най-живото, което притежавам, все пак те изглеждат толкова далечни и са от толкова различно естество, като че ли всичко е ставало на други планети и в други столетия или в някакъв трескав сън.

— Познато ми е това! — извика Лукас разпалено, едва сега нашият разговор го заинтересува. — Колко добре ми е познато! Видите ли, точно същото се случи и с мен, с преживяното през войната. Смятах, че съм го преживял и изстрадал с бистър ум и че съм пълен до пръсване с образи, филмовата лента в мозъка ми изглеждала дълга хиляда километра, но когато седнах на писалището, на моя стол, под покрив, до маса и с перо в ръката, тогава опустошените села, пречесаните гори, земетръсният тътен на барабания огън, кълбото от тиня и величие, от страх и геройство, от разкъсани коремни и глави, от смъртен страх и смях през сълзи, да, всичко това беше неизразимо далеч, беше само сънувано, нямаше отношение към нищо и отникъде не можеше да се подхване. Вие знаете, че в края на краищата въпреки това написах моята военна книга и че сега тя се чете и обсъжда много. Но видите ли, аз не вярвам, че десет такива книги, всяка десет пъти по-добра и по-убедителна от моята, могат да дадат на благосклонния читател някаква представа за войната, ако той сам не я е преживял. А няма толкова много хора, които да са я изтърпели, но и от ония, които участваха, далеч не всички са я познали и дори ако мнозина от тях действително са я изживели... после те отново са забравили. Може би след глада за преживявания човек не изпитва друг по-силен глад освен за забрава.

Замълча, изглеждала потънал в размисъл и вгълбен, думите му потвърдиха собствените ми преживявания и разсъждения. След

известно време внимателно попитах:

— Но как въпреки всичко успяхте да напишете книгата?

Лукас се поколеба за момент и като се връщаше от мислите си, каза:

— Успях затова, защото бе необходимо. Трябваше или да напиша книгата, или да се отчая — то беше единствената възможност да се спася от нищото, от хаоса, от самоубийството. Под този напор книгата бе написана и тя ми донесе очакваното избавление — просто защото бе създадена, все едно дали е добра или лоша. Това беше едното, главното. И после, при писането; нито за миг не биваше да мисля за друг читател освен за самия себе си или най-много от време на време за някой близък другар от войната и действително тогава никога не помислих за оцелелите, а винаги за хора, загинали на бойното поле. По време на писането сякаш бях болен от треска или умопомрачен, заобиколен от двама-трима мъртъвци с осакатени тела — тъй възникна книгата.

И изведнъж той отсече — така сложи край на нашата първа беседа:

— Извинете, не мога повече да говоря за война. Не, нито дума, нито една-единствена. Не мога и не желая! Довиждане!

Лукас ме изтласка навън.

При втората ни среща той отново беше спокоен и хладен, отново с лека иронична усмивка и, изглежда, сериозно възприемаше молбата ми и много добре я разбираше. Даде ми няколко дребни съвета, които все пак ми бяха от полза, а в заключение на този последен разговор уж между другото каза:

— Слушайте, вие се връщате отново и отново на епизода с оня слуга Лео, това не ми харесва, като че ли там за вас има подводна скала. Освободете се, хвърлете Лео през борда, той сякаш почва да ви става идея-фикс.

Исках да отвърна, че вероятно без идеи-фикс не би могло да се пишат книги, но Лукас не ме слушаше. Вместо това ме изплаши с най-неочаквания въпрос:

— Наистина ли се казва Лео?

На челото ми изби пот.

— Но да — потвърдих аз. — Разбира се, че се казва Лео.

— Това малкото му име ли е?

Смутих се.

— Не, името му, то е... той се нарича... Не. Не зная, забравил съм го. Лео беше фамилното му име, никога никой от нас не го наричаше другояче.

Още докато говорех, Лукас взе една дебела книга от писалището си и я запрелиства. С приказна бързина той намери и задържа пръста си на едно място в отворената книга. Това беше адресна книга и там, където пръстът му натискаше, стоеше името Лео.

— Видите ли — усмихна се той, — ето тук откривам един Лео. Лео, Андреас, Зайлерграбен 69^a. Презимето е рядко, може би мъжът знае нещо за вашия Лео. Идете при него, той навярно ще открие това, което ви е необходимо; Не мога да ви го кажа. Времето ми е малко, извинете ме, беше ми много приятно.

Когато притворих зад себе си вратата на дома му, аз се олюлявах от изумление и вълнение. Беше прав, нямаше какво повече да търся при него.

Още същия ден отидох на Зайлерграбен. Намерих къщата и се осведомих за господин Андреас Лео. Обитава една стая на третия етаж. Понякога вечер и в неделни дни си бил вкъщи, през деня — на работа. Попитах за професията му. Отговориха ми, че се занимавал с различни неща, разбирал от маникюр, педикюр и масаж, оправел също мехлеми и лекувал с билки; в тежките години, когато нямало много работа, от време на време покрай другото се заемал да дресираща кучета и да ги стриже. Тръгнах си и стигнах до решението: по-добре да не посещавам този човек или да не му казвам за моите намерения. Но въпреки това бях страшно любопитен да го видя. Ето защо през следващите дни при честите си разходки наблюдавах къщата, отидох дори и днес, тъй като досега все още не бях го зърнал.

Цялата работа ме тласкаше към отчаяние, но ме правеше и щастлив или поне възбуден, напрегнат, тя отново придаваше на мен и на живота ми значимост, а тъкмо това определено ми липсваше.

Възможно е ония практики и психолози, които извеждат всички човешки дела от егоистични подбуди, да са прави. Наистина не мога съвсем да прозра защо човек, през целия си живот служил на едно дело, изоставя удоволствията и благополучието си и се жертва за нещо, с което действително постъпва също както оня, който търгува с роби или бойни припаси и пилее доходите си в разгул. Но без съмнение в

словесна битка с такъв един психолог аз веднага бих претърпял поражение и бих бил надговорен, защото нали психолозите са хора, които винаги побеждават. От мен да мине, може и да имат право. Тогава обаче и всичко, което смятам за добро и хубаво и в чието име принасям жертва, е само моя егоистична, бленувана цел. Във всеки случай при намерението ми да напиша нещо като история на пътуването към Изтока е всеки нов ден по-ясно откривах егоистични подбуди, първоначално ми се струваше, че предприемам тази мъчителна работа в името на благородно дело, но все повече и повече вниквах, че с моето описание на пътуването, с пътеписа си не се стремя към нищо друго освен към това, което е желяел и господин Лукас с книгата си за войната, а именно да спася собствения си живот, като отново го наситя със смисъл.

Ако можех само да видя пътя, ако можех да се придвижа с единаединствена крачка напред!

„Хвърлете Лео през борда, освободете се от него!“ — ми беше казал Лукас. Също толкова добре бих могъл да хвърля през борда главата или стомаха си, за да се освободя от тях!

Мили боже, помогни ми малко!

---

[1] Към дело (лат.) — Б.пр. ↑

4

Сега отново всичко изглежда по-различно, още не знаая дали това тласна делото ми напред, или не, но преживях нещо, сполетя ме нещо, което никога не бях очаквал... или не, все пак не бях ли го очаквал, не бях ли го предчувствал, не се ли надявах и не се ли страхувах също толкова? Да, така го възприемах. И все пак то си остава достатъчно странно и невероятно.

Няколко пъти, двадесет или повече, в часове, които ми се струаха благоприятни, отивах на Зайлерграбен и многократно минавах бавно пред къщата с номер 69^a, последните обиколки винаги с мисълта: „Сега ще опитам още един-единствен път и ако нищо не излезе, никога няма да се върна.“ И пак се връщах отново и едва преди две вечери желанието ми се изпълни. И още как се изпълни!

Когато се приближих до къщата, чиято сиво-зелена мазилка вече познавах до всяка пукнатина и всяко олющено място, откъм един от горните прозорци чух да се свири с уста мелодията на малка песен или танц, някакъв шлагер. Още не знаех нищо, но се заслушах, тоновете ме предупреждаваха и у мен почна да се събужда някакъв спомен. Беше обикновен напев, но чудно приятни, леки и прелестно издишани, тоновете излитаха от устните на свирача необикновено чисти, прости и естествени, както звучат птичите песни. Стоях и слушах омагьосан и в същото време странно притеснен, но без да мисля нещо. Или ако все пак мислех, то бе, че този, който свири, трябва да е много щастлив и много обичан човек, щом умее да свири така. Няколко минути стоях на улицата очарован и притихнал и слушах. Покрай мен мина стар човек с хлътнало болнаво лице, като ме видя да стоя там, също се вслуша само за миг, после ми се усмихна и продължи пътя си, но ме погледна с разбиране, красивият му прозорлив старчески поглед говореше: „Остани тук, човече, не всеки ден можеш да чуеш да се свири така.“

Взорът на стареца просветли душата ми, стана ми жал, че той се отдалечи. Едновременно обаче, в същата секунда, забелязах: това

свирене е изпълнение на всички мои желания, а свирещият трябва да бе Лео.

Вече се здрачаваше, ала в никой прозорец не гореше светлина. Мелодията с нейните простички вариации завърши, настана тишина. Помислих си: „Сега той ще запали светлината горе“, но всичко, както и преди, беше тъмно. И тогава чух да се отваря врата, а наскоро след това и стъпки по стълбището, къщната порта бавно се откряна и някой излезе, походката му беше същата, каквато преди свиренето — лека, игрива, но стегната, здрава и младежка. Човекът, който вървеше, не беше едър, но много строен, гологлав, и едва сега по усет го познах със сигурност — това беше Лео, не само Лео от адресната книга, самият Лео, нашият мил спътник и слуга, който тогава, преди десет или повече години, с изчезването си ни бе хвърлил в толкова големи тъга и смут. Едва ли не още в мига на първата радост и изненада бих го позовал. Но вече си спомних, чак сега, че и тогава, по време на пътуването към Изтока, толкова много пъти го бях чувал да свири. Това бяха тоновете от някога, а колко странно различно звучаха, днес! Чувство на меланхолия като острие прониза сърцето ми. Колко се беше променило всичко оттогава: небето, въздухът, годишните времена, мечтите, сънят, денят и нощта! Колко дълбоко и колко ужасно се бе променило всичко за мен, щом звуците, свирени с уста, тактът на познатите стъпки само чрез спомена за изгубеното нявга ме засягаха до дън душа и можеха да ми се отразят толкова и благотворно, и болезнено! Мъжът мина близо край мен, гъвкав и бодър, държеше високо вдигната голата си глава, оголена, шията се подаваше от отворена синя риза, хубава и ведра, фигурата му се движеше по здрачната улица едва чуто, той носеше леки сандали или гимнастически обувки. Последвах го без определено намерение — как бих могъл да не го последвам. Той вървеше надолу по улицата и макар стъпката му да бе енергична, лека и младежка, все пак беше здрачна, тя имаше същото звучене, каквото и здрачът, беше сродена и единна с часа, с приглушените звуци, които идваха откъм градския център, с дрезгавината на първите улични лампи, които точно сега се запалваха.

В малкия парк при портата „Санкт Паул“ той сви и изчезна между високите окръглени храсти и аз забързах, за да не го загубя. Ето го, отново се показва, разхождаше се бавно под люляците и акациите. Пътят лъкатушеше в две ленти през ниските храсти, където в края на

лехите имаше няколко пейки. Тук под дърветата беше вече истински тъмно. Лео отмина първата пейка, там седеше любовна двойка, следващата пейка беше празна, той приседна, облегна се, отпусна главата си назад и известно време гледа към зеленината и облаците, после от джоба на самото си измъкна малка кръгла кутия от бял метал, постави я до себе си на пейката, отвинти капака и започна бавно да взема о пръсти от нея нещо, което слагаше в устата си и ядеше с удоволствие. В това време се разхождах насам-натам в началото на алеята, после се приближих до пейката и седнах на другия ѝ край. Той вдигна поглед, общари със светлите си очи лицето ми и продължи да яде. Това бяха сушени плодове, няколко сливи и половинки кайсии. Хващаше ги с два пръста, леко, натискаше и опипваше всеки плод, слагаше го в устата си и дъвчеше дълго, с наслаждение. Измина доста време, докато извади и последния плод и го погълне. Тогава отново затвори кутията и я прибра, пак се облегна назад и протегна крака; сега видях, че платнените му обувки бяха с въжени подметки.

— Тази нощ ще вали — каза Лео неочаквано, не знаех дали на мен или на себе си.

— Допустимо е — съгласих се някак стеснително, защото ако досега не ме бе познал по фигурата и походката, то беше възможно, нещо повече — аз го очаквах почти определено да ме познае по гласа.

Но не, в никакъв случай не ме позна, дори по гласа, и макар това да отговаряше на моето първоначално желание, все пак изпитах дълбоко разочарование. Не ме позна. Докато той самият в продължение на десет години бе останал все същият и по външност съвсем не бе остарял, то с мен, напротив, нещата стояла по-различно, тъжно различно.

— Така хубаво умеете да свирите — заговорих аз. — Чух ви там отвъд, на Зайлерграбен. Много ми хареса, тъй като по-рано аз самият бях музикант.

— Музикант? — попита ме приветливо. — Това е хубава професия. Отказахте ли се от нея?

— Да, временно, дори си продадох цигулката.

— Така ли? Жалко! Затруднен ли сте? Мисля дали в края на краищата не сте гладен, имам още ядене вкъщи, пък и няколко марки в джоба.

— О, не — казах аз бързо, — нещата не стоят така. Положението ми е съвсем добро, имам повече, отколкото ми е нужно. Но ви благодаря, много приятелско от ваша страна, че искахте да ме поканите. Човек не среща толкова често приятелски настроени хора.

— Смятате ли? Е, да, възможно е. Хората са различни, често те са направо странни. И вие сте странен.

— Аз ли? Че защо?

— Ами ето. Имате достатъчно пари и въпреки това сте си продали цигулката. Музиката не ви ли доставяше радост?

— О, да! Но е възможно от време на време човек на не изпитва радост от нещо, което по-рано е обичал. Случва се музикант да продаде цигулката си или да я запрати срещу стената или художник един ден да изгори всичките си картини. Никога ли не сте чували подобни неща?

— Да. Тогава е от отчаяние, и то ни сполетява. Познавах двама, които се самоубиха. Има глупави хора, на човек може да му стане жал за тях. На някои наистина е невъзможно да им се помогне. Но какво нравите сега, след като нямате цигулка?

— Ех, различни неща. Всъщност не правя много, вече не съм млад, пък и често боледувам. Защо все още говорите за тази цигулка? Това не е толкова важно.

— За цигулката? Понеже се сетих за цар Давид.

— Как? За цар Давид ли? Какво общо има той тук?

— Също е бил музикант. В ранната си младост създавал музика за цар Саул и понякога със свиренето си прогонвал лошото му настроение. А после той самият станал цар, такъв един велик и угрижен цар, с всякакви капризи и мъки. Носел корона и водел войни и всичко друго, което се подразбира, а извършил и някои истински подлости, ала и много се прославил. Но когато мисля за неговата история, виждам, че най-хубавото от всичко е бил младият Давид, който със своята арфа свирел на бедния Саул, и намирам за жалко, че след това го избрали за цар. Той е бил много по-щастлив и по-хубав, докато е бил музикант.

— Разбира се — извиках аз някак ревностно. — Разбира се, тогава е бил по-млад и по-хубав, и по-щастлив. Но човек не се съхранява вечно млад, и вашият Давид с времето би остарял и погрознял и биха му тежали повече грижи, дори да си бе останал

музикант. Но в замяна се е превърнал във великия Давид, извършил е делата си и е съчинил своите псалми. Животът все пак не е просто игра.

Тогава Лео се изправи и се сбогува.

— Настъпва нощ — каза той — и скоро ще завали. Не зная много за делата, извършени от Давид, и дали те всъщност са били велики. Да си призная искрено, и за псалмите му не зная вече много. Не бих искал да кажа нищо срещу тях, но че животът не е просто игра, не е в състояние да ми докаже никакъв Давид. Тъкмо това е той, животът, когато е красив и щастлив — една игра. Естествено, от него може да се направи всичко друго — да се превърне в дълг или във война, или в затвор, но така няма да стане по-хубав. Довиждане, беше ми приятно.

Лео тръгна с лека, внимателна и благопристойна походка — чуден мил човек. Вече почти изчезваше от погледа ми, когато у мен рухнаха цялата предишна твърдост и самообладанието ми. Отчаян затичах подире му и от сърцето ми се изтръгна умолително: „Лео, Лео! Нима не сте Лео? Не ме ли познавате вече? Нали бяхме братя в един съюз, а и трябваше да бъдем още. Нали и двамата бяхме поели на път към Изтока. Наистина ли сте ме забравили, Лео? Действително ли не си спомняте нищо за пазителите на короната, за Клингзор и за Голдмунд, за празника в Бремгартен, за клисурата при Морбио Инфериоре? Лео, смилете се!“

Той не избяга, както се страхувах, ала и не се обърна назад; продължи да крачи спокойно, сякаш и дума не бе чул, но ми остави време да го настигна и, изглежда, нямаше нищо против да се присъединя към него.

— Вие сте толкова мрачен и толкова припрян — каза той успокояващо, — не е хубаво, това изкривява лицето и разболява човека. Би трябвало да вървим съвсем бавно, така се успокояваш чудесно. А няколкото дъждовни капки — прекрасни са, нали? Те идват от въздуха като благоухание.

— Лео — умолявах аз, — имайте милост! Кажете ми една-единствена дума, не ме ли познавате вече?

— И тъй — каза той умиротворително и продължи да ми говори като на болен или пиан, — сега отново проличава, че това е само вълнение. Вие питате дали ви познавам? Нали? Че кой човек някога всъщност е познавал когото и да било друг или просто себе си? А аз,

видите ли, аз изобщо не съм никакъв познавач на хората. Те не ме интересуват. Кучетата да, виж, тях познавам изключително добре, също птиците, а и котките. А вас наистина не ви познавам, господине.

— Но вие все пак принадлежите към Съюза. И нали тогава бяхте с нас по време на пътуването?

— Аз винаги съм на път, господине, и винаги принадлежа към съюз. Там някои влизат и излизат, постъпват и се отказват, и ги познаваш, и не ги познаваш. С кучетата е много по-просто. Внимавайте, спрете се за миг!

Той вдигна предупредително показалец. Бяхме застанали в тъмната улица при градината, която все повече и повече се покриваше с лека ситна роса. Лео изостри устни и засвири протяжно, трепетливо и не високо, почака някое време, просвири още веднъж и аз малко се уплаших, когато неочаквано съвсем близо до нас зад решетъчната ограда, край която стояхме, от храстите изскочи голямо куче вълча порода и като скимтеше радостно, се притискаше до нея, за да бъде погалено през плетеницата от жезла, и телове от пръстите на Лео. Очите на силното животно светеха яснозелени и колкото пъти погледът му попадеше на мен, дълбоко в гърлото му едва-едва се чуваше ръмжене като далечен грохот.

— Това е Некер, вълча порода — каза Лео, като ми представи кучето, — ние сме много добри приятели. Некер, този тук е някогашен цигулар, нищо не бива да му правиш, не бива и да го лаеш.

Стояхме, а през решетката Лео нежно почесваше влажната куча козина. В действителност сцената беше хубава и всъщност много ми харесваше как той се бе сприятелил с животното и каква радост му доставяше това нощно приветствие; но едновременно ми беше и жал и ми се струваше почти непоносимо, че тук Лео имаше за толкова близък приятел това куче от вълча порода и бе приятел с много, вероятно с всички кучета от околността, докато от мен го отделяше един свят на студенина. Приятелството и доверието, до които се домогвах с гореща молба и смирение, явно принадлежаха не само на кучето Некер, а и на всяко животно, на всяка дъждовна капка, на всяка педя земя, по която Лео стъпваше, той изглеждаше постоянно отдаден, непрестанно в едно леещо се свободно вълнисто отношение и общност със средата си, всичко да познава, от всички да бъде познавай и обичан, единствено към мен, който толкова, много го обичаше и изпитваше толкова силна

потребност от близостта му, не го водеше никакъв път, единствено от мен той се отделяше, наблюдаваше ме отчуждено и хладно, не ме допускаше в сърцето си, бе ме изтрил от своята памет. Бавно продължихме пътя си, с тихи доброжелателни звуци, благосклонно и с радост от другата страна на оградата го придружаваше кучето, но без да забравя моето досадно присъствие, защото още много пъти в угода на Лео потискаше сърдития тон на отблъскване и враждебност, който се надигаше в гърлото му.

— Простете ми — започнах аз отново, — присъединих се към вас и ви отнех време, а вие, естествено, искате да се приберете вкъщи и да си легнете.

— Защо? — усмихна се той. — Нямам нищо против цяла нощ да се разхождам така, не ми липсва нито време, нито желание, ако за вас не е прекалено.

Лео каза това просто от учтивост, приветливо и видимо без всякакъв страничен умисъл. Но едва бяха произнесени тези думи, и аз изведнъж усетих в главата си и дълбоко във всички стави колко страшно уморен бях и колко трудна ми бе всяка крачка, от безползното и за мен толкова унижително бродене в нощта.

— Истина е — казах аз сразен, — капнал съм от умора, едва сега го забелязах. Пък и няма смисъл така в нощта и дъжда човек да обикаля и да дотяга на другите хора.

— Както обичате — отвърна той вежливо.

— Ех, господин Лео, тогава, когато Съюзът бе предприел пътуването си към Изтока, вие не говорехте с мен така. Наистина ли сте забравили всичко?... Е, няма никаква полза, не се мъчете да ме понасяте повече. Лека нощ.

Лео бързо изчезна в тъмната нощ, стоях сам, глупав, зашеметен, излъган, бях загубил играта. Той не ме познаваше, не искаше да ме познае, подиграваше ми се.

Върнах се назад по същия път, зад решетъчната ограда кучето Некер лаеше бясно. Сред влажната топлина на лятната нощ възнех от умора, от мъка и самота.

И в изминалите години бях преживявал подобни часове. Тогава при всяко такова отчаяние ми се струваше, че бях заблуден странник, стигнал до края на света, и вече не ми оставаше нищо друго, освен да се поддам на сетния копнеж да политна и падна от брега на света в

пустотата, в смъртта. Наистина с времето отчаянието се завръщаше често, настойчивият подтик към самоубийство обаче се бе преобразил и почти угаснал. За мен „смърт“ вече не значеше Нищо, не значеше празнота, не значеше отречение. И много други неща се бяха променили. Часовете на отчаяние сега възприемах така, както понякога се възприема силната физическа болка: човек я изтърпява, като се оплаква, или, напротив, упорства, чувства как тя се засилва и увеличава и изпитва ту бясно, ту присмехулно любопитство докъде ще стигне, доколко ще се повиши тази болезненост.

Цялата досада от моя пълен с разочарования живот, който след самотното ми завръщане от неуспешното пътуване към Изтока непрестанно бе губил от стойността и смелостта си, цялото неверие в мен самия и в собствените способности, целият слял завист и разкаяние копнеж по добрите и великите времена, които някога бях преживял, избуяваха у мен като болка, израстваха високи колкото дърво, колкото планина, разширяваха се и поглъщаха всички мои сегашни задачи и историята на пътуването към Изтока и на Съюза, която бях започнал. Сега вече самият успех не ми изглеждаше желателен или ценен. Струваше ми се, че още има стойност само една надежда; чрез моята работа, чрез моята служба в памет на онова възвишено време сам да се пречистя малко, да се избавя и отново да вляза във връзка със Съюза и с преживяното.

Вкъщи запалих лампата, седнах както бях във влажните дрехи и с шапка на главата до писалището и написах едно писмо, написах десет, дванадесет, двадесет страници на жалба, на разкаяние, на гореща молба към Лео. Обрисовах му нещастията си, заклевах го в името на преживяното заедно, на общите нявгашни приятели, оплаквах му се от безкрайните, сатанинските трудности, които осуetyаваха моето благородно начинание. Умората отпреди час бе изчезнала, пламнал, седях и пишех. Въпреки всички трудности, пишех аз, бих изтърпял най-лошото, вместо да издам една-единствена съюзна тайна. И няма да се откажа въпреки всичко да завърша своето произведение в памет на пътуването към Изтока и за възхвала на Съюза. Като в треска изпълвах страница след страница с бързо написани букви, без колебание, без вяра; жалбите, обвиненията, самообвиненията избликваха от мен като вода от пропукваща се стомна — без надежда за отговор, само под напора да се разтоваря.

Още през нощта пуснах конфузното дебело писмо в най-близката пощенска кутия. Тогава най-последно, вече почти се разсъмваше, угасих светлината, влязох в малката мансарда, която ми служеше за спалня, редом с моята всекидневна, и се отпуснах в леглото. Заспах веднага, спях много тежко и дълго.

5

На другия ден, когато след многократното събуждане и ново унасяне в дрямка, с главоболие, но все пак отпочинал, дойдох на себе си, за моя безкрайна изненада, радост и смут намерих Лео в трапезарията. Той седеше на ръба на един стол и изглеждаше така, сякаш доста отдавна ме чака.

— Лео — извиках аз, — вие сте дошли?

— Изпратиха ме за вас — каза той, — от Съюза. Вие сте ми написали писмо, дадох го на старейшините. Очаква ви Високата катедра, можем ли да тръгнем?

Объркан, забързах да си обуя обувките. Неразтребеното писалище още от нощта представляваше нещо разбъркано и отвратително, но в момента едва ли вече знаех какво бях написал преди часове, толкова боязливо и възбудено. И все пак, изглежда, не беше напразно. Нещо се беше случило, Лео беше дошъл.

И изведнъж едва сега схванах смисъла на думите му. Следователно още имаше Съюз, за който вече нищо не знаех, продължаваше да живее без мен и не ме смяташе принадлежащ към него. Още съществуваха Съюзът, Високата катедра, старейшините, те бяха изпратили да ме повикат. При тази вест ме побиваха ту горещи, ту студени тръпки. Нали месеци и седмици наред бях прекарал в града, зает със записките си върху Съюза и нашето пътуване, а не знаех дали и къде още съществуват отломъци от този съюз, дали не съм навярно последната негова останка; да, откровено казано, в известни часове не бях сигурен дори дали Съюзът и моята принадлежност към него някога са били действителност. Но ето че сега Лео чака, пратеник на Съюза, за да ме вземе. Бяха си спомнили за мен, викаха ме, искаха да ме изслушат, а може би и да ме привлекат под отговорност. Добре, бях готов. Бях готов да покажа, че не съм изневерил на Съюза, бях готов да се покорявам. Все едно дали старейшините щяха да ме накажат, или да ми простят, поначало бях готов всичко да приема, във всичко да им дам право и да проявя смирение.

Тръгнахме, Лео вървеше напред и отново, също както преди години, докато наблюдавах него и походката му, трябваше да се удивя колко съвършен слуга все пак бе той. Гъвкав и търпелив, крачеше през уличките пред мен и ми показваше пътя, всецяло водач, всецяло в служба на своята повеля, всецяло действие. Но въпреки това той поставяше търпението ми на немалко изпитание. Съюзът ме бе призовал, Високата катедра ме очакваше, за мен всичко бе поставено на карта, щеше да се реши целият ми бъдещ живот, целият ми изминал живот сега щеше да запази или напълно да изгуби смисъла си, тръпнех от очакване, от радост, от боязън, от задушавач страх. И пътят, по който Лео ме предвождаше, беше за нетърпението ми почти непоносимо дълъг, тъй като повече от два часа трябваше да вървя след моя водач, по най-чудновати и както ми се струваше, капризни завои. На два пъти Лео ме оставя дълго да го чакам пред някаква църква, където се молеше, известно време, което ми се виждаше безкрайно, той постоя, потопен в съзерцание и мисли, пред старото кметство и ми разказа за основаването му през петнадесетото столетие от един прочут член на Съюза; колкото и според походката си да изглеждаше ревностен, усърден и целенасочен, все пак бях съвсем объркан от заобикалянето, кръженето и лъкатушенето, с които Лео се приближаваше към целта си. Пътят, който ни отне цял предобед, чудесно бихме могли да изминем за четвърт час.

Най-после той ме въведе в сънна улица на предградие и в огромна тиха постройка; отвън тя приличаше на просторна административна сграда или музей. Отначало надлъж и нашир там не се виждаше жив човек, коридорите и стълбищата зееха празни и кънтяха от стъпките ни. Лео започна да търси по коридорите, стълбищата и преддверията. Веднъж внимателно отвори висока врата, надникна в претъпкано художническо ателие, където пред триножник стоеше по риза художникът Клингзор — от колко много години не бях виждал това мило лице! Но не се осмелих да го поздравя, още не бе време за приветствие, мен ме очакваха, бях поканен. Клингзор не ни обърна особено внимание; той кимна към Лео, мен не ме видя или не ме позна, приветливо, но решително ни подкани да излезем, мълком, тъй като не понасяше никой да го смуцава при работа.

Накрая, най-високо в необятното здание, ние стигнахме до таванския етаж, където миришеше на хартия и картон и където надлъж

по стените, на стотици метри, се виждаха вратички на шкафове, гърбове на подвързани книги и връзки папки: гигантски архив, огромна канцелария. Никога не го бе грижа за нас, всички бяха безшумно заети, струваше, ми се, че отгук бива охраняван целият свят заедно със звездното небе или поне регистриран и държан под наблюдение. Дълго стояхме и чакахме, около нас бързаха безмълвни хора с каталожни картички и номера в ръцете, много чиновници от архива и библиотеката, поставяха се стълби, изкачваха се по тях, асансьори и малки колички се движеха леко и тихо. Накрая Лео запя. Развълнуван, слушах тоновете, някога те ми бяха познати, това бе мелодията на една от нашите съюзни песни.

С подемането на песента мигом всичко се раздвижи. Чиновниците се оттеглиха, залата се удължи до далечини, в които очертанятията ѝ се губеха, малки и призрачни, в грамадните помещения на архива на заден план работеха прилежните хора, най-отпред обаче, където беше обширно и празно, залата грандиозно се разшири, в средата ѝ се появиха безчет подредени кресла и както изотзад, така и от немалкото странични врати в помещението занавлизаха мнозина старейшини, които тежко се отправяха към креслата и постепенно насядаха по местата си. Ред подир ред, креслата бавно се запълваха, плавно издигнат, подиумът бе и увенчан от висок трон, който още не беше зает. Внушителният синедрион запълни всичко освен трона. Лео погледна към мен, с очи ме предупреди да бъда търпелив, мълчалив и почтителен и изчезна сред мнозинството; неусетно си бе отишъл и вече не можех да го открия. Ала тук и там между старейшините, които се събираха за Високата катедра, виждах да се явяват познати лица, сериозни или усмихнати, открих фигурите на Алберт Велики, на лодкаря Васудева^[1], на художника Клингзор и други.

Най-после настана тишина, говорителят пристъпи напред. Малък и сам, аз стоях срещу Високата катедра, готов на всичко, завладян от дълбок страх, но също и от дълбоко съгласие с това, което щеше да се случи или да бъде решено тук.

Ясен и спокоен, гласът на говорителя прозвуча в залата. „Самообвинение на един избягал от Съюза брат“, чух да оповестява той. Коленете ми се подкосиха. Отнасяше се за моя живот. Но беше добре, всичко трябваше да се върне в руслото си. Говорителят продължи:

— Вие се казвате Х. Х.? И сте били участник в похода през Горна Швабия, в празника от Бремгартен? Избягали сте малко след Морбио Инфериоре? Признавате, че искате да напишете история на пътуването към Изтока? Смятате, че в това ви спъва обетът да пазите мълчание относно съюзните тайни?

Сипеха се въпрос след въпрос, отговарях с „да“ дори и когато не ги разбирах или когато ме ужасявах.

За кратко време старейшините се съвещаваха помежду си с шепот и жестове, после говорителят отново излезе напред и обяви:

— С настоящето самообвинителят бива упълномощен да сподели открито които и да са от известните му съюзни закони и съюзни тайни. Освен това целият съюзен архив се поставя на негово разположение за работата му.

Говорителят се оттегли и старейшините се раздвижиха, отново изчезваха бавно, някои към дъното на помещението, други през изходите, в огромното пространство настъпи тишина. Страхливо се огледах наоколо, тогава видях върху някаква канцеларска маса пред мен да лежат листове хартия, които ми се сториха познати, и когато ги взех в ръка, открих моята работа, моята бъдеща толкова грижи рожба, започнатия ми ръкопис. На синята обложка пишеше „История на пътуването към Изтока, записана от Х. Х.“ Спуснах се към ръкописа, препрочетох пестеливо ситно изписаните, многократно зачерквани и коригирани страници на текста, целият припрян, целият жаден за труд, целият завладян от чувството, че най-после сега ще мога да завърша своята задача след височайшето одобрение, дори с подкрепа. Като помислех, че вече никакъв обет не връзва езика ми, като си представех, че мога да разполагам с архива, с тази бездънна съкровищница, то задачата ми изглеждаше по-голяма и по-почетна откогато и да било.

Колкото повече се зачитах в страниците на моя ръкопис, толкова по-малко ми харесваше написаното, преди, дори и в часовете на най-силно отчаяние, никога не бях го намирал така безполезен и объркан, както сега. Всичко ми се виждаше много срамно и глупаво, най-ясните връзки преобърнати, най-разбираемото забравено, на преден план се бяха промъкнали само странични и незначителни неща! Трябваше да се започне съвсем отначало. Така както препрочитах ръкописа, следваше изречение подир изречение да зачерквам и докато изличавах, хартията се огъна и ясните заострени букви се разпаднаха на някакви

изящни откъслеци от форми, на чертички и точки, на кръгчета, на цветенца и звездички, страниците се покриха като тапети с приятна безсмислена орнаментна тъкан. Скоро там вече нямаше нищо от моя текст, напротив, остана много неизписана хартия за работата ми. Съсредоточих се, изясних си: естествено, по-рано за мен не бе възможно да си създам безпристрастна и неоспорима представа, тъй като всичко се отнасяше до тайни, чието споделяне ми бе забранено от съюзната клетва. Действително бях търсил изход в едно обективно историческо изложение, несъобразено с по-високите взаимоотношения, цели и намерения, просто се ограничавах до лично преживяното. Но нали се бе видяло докъде водеше това. Сега, напротив, няхах никакво задължение да пазя тайна и мълчание и никакви ограничения, бях най-официално овластен и в добавка неизчерпаемият архив бе отворен за мен.

Беше ясно: дори и досегашната ми работа да не би се разтворила в орнаментика, аз трябваше съвсем наново да започна цялото, наново да го основа и изградя. Реших за въведение да напиша кратка история на Съюза, за неговото основаване и учредяване. Километричните безкрайни, огромни каталози с фишове, които лежах по всички маси и се губеха в далечина и здрач, можеха да ми дадат отговор на всеки въпрос.

Първоначално реших да направя проверка на архива чрез избор на случайни места — разбира се, трябваше да се науча да работя с този огромен апарат. Преди всичко друго, естествено, потърсих грамотата на Съюза.

„Съюзна грамота — се казваше в каталога, — вижте раздел «Хризостомос»^[2], цикъл V, строфа 39,8“. Правилно, намерих раздела, цикъла, строфата с голяма лекота, архивът беше чудесно подреден. И ето че държах грамотата на Съюза в ръцете си! Бях предварително подготвен за това, че няма да я чета. Всъщност и не можех да я чета. Беше написана с гръцки букви, както ми се струваше, а гръцки разбирах само донякъде; но това беше някакъв много старинен, своеобразен шрифт, чиито знаци въпреки привидната яснота в огромната си част оставаха нечетливи, а и текстът изглеждаше записан на диалект или на някакъв таен език на посветени, от който само рядко долавях някоя дума сякаш отдалеч по подобия и аналогии. Но още не бях обезкуражен. Макар да оставаше неразчетена, от нейните писмена

у мен се надигаха силни възпоминания, образите оттогава, които виждах особено прояснени до осезаемост, и отново образа на моя приятел Лонгус — как в здрачената градина чертае гръцки и еврейски писмена, а те изчезват като птици, дракони и змии в нощта.

Разлиствайки каталога, изтръпнах от ужас пред изобилието, което ме очакваше тук. Попаднах на някои познати думи и на добре известни имена. Тръпнец, се натъкнах и на собственото си име, но не се осмелявах да проверя в архива за него — кой би понесъл присъдата на един всезнаещ съд над себе си? В замяна намерих например имената на художника Паул Клее, с когото се познавах от времето на пътуването и който бе приятел на Клингзор. Потърсих техните номера в архива. Там открих емайлирана златна плочка, видимо прастара, върху която беше изрисувана или гравирани детелина, едното от трите ѝ листенца представляваше синьо корабче с платно, второто пъстролюспеста риба, а на третото като върху телеграмна бланка имаше написано:

*Снегът е с багра синя,
а Паул — детелина^[3].*

Изпитвах някаква меланхолна радост да чета отново за Клингзор, за Лонгус, за Макс и Тили, не можех да устоя и на желанието да узная нещо повече за Лео. На каталожната карта за Лео бе отбелязано:

Cave!
Archiepisc. XIX. Diacon. D. VII,
cornu Ammon.6
Cave!^[4]

Двукратното предупреждение „Cave!“ ми направи впечатление, но сърце ми не даваше да проникна в тайната. С всеки нов опит обаче почнах все повече и повече да осъзнавам каква невидана планина от материал, от познания, от магически формулировки съдържаше този архив. Той обхващаше, така ми се струваше, най-малкото целия свят.

След ощастливяващи или объркващи излети до много области на науката често се връщам към фиша „Лео“ от каталога с все по-неудържимо и растящо любопитство. Всеки път двойното предупреждение „Save!“ ме плашеше и караше да се отдръпвам, но докато с пръсти ровех касета с други карти от каталога, очите ми попаднаха на думата „Фатма“ — с указанието:

Princ orient 2
noct, mill. 983
hort. delic. 07^[5]

Потърсих и намерих съответното място в архива. Там имаше малък медальон, който можеше да се отваря и съдържаше миниатюрното изображение на пленително красива принцеса, която в момента ми напомняше за всичките хиляда и една ноци, за всички приказки от младежките ми години, за всички мечти и желания от онова велико време, когато, за да тръгна към Фатма и Изтока, изслужих годината на послушничеството си и обявих, че искам да бъда приет в Съюза, Медальонът беше завит във виолетова копринена кърпичка, тънка като паяжина, помирих я — ухаеше неизразимо далечно и мечтателно нежно на принцеса от Изтока. И когато вдъхнах този далечен, тънък, омаен аромат, внезапно ме овладя свръхсилно прозрение: в каква прелестна магия тогава бе забулено странстването към Изтока, как това странстване се осуети от коварни и в основата си неизвестни препятствия и как бавно-бавно вълшебството се бе разсеяло и оттогава каква пустота, трезвост и студено отчаяние бяха станали за мен въздухът, който дишах, хлябът, напитката ми. Не можех повече да виждам нито кърпичката, нито портрета, толкова гъст бе воалът на сълзите, които се стичаха от очите ми. Ах, днес, чувствах аз, портретът на арабската принцеса не би успял да ме направи неуязвим срещу света и ада, да ме направи рицар, поел на кръстоносен поход, днес би била необходима друга, по-силна магия. Но колко сладък; колко невинен и свят бе блянът, след който бе поела младостта ми и който ме беше превърнал в четец на приказки, в музикант, в послушник и ме бе отвел чак до Морбио.

Някакъв шум ме разбуди от моята вгълбеност, злокобно от всички страни ме гледаше безкрайната дълбочина на помещението на архива. Като светкавица ме прониза нова мисъл, нова болка: аз, наивникът, исках да напиша историята на този Съюз, аз, който от милионите ръкописи, книги, картини, символи на архива не бях в състояние да разгадая или дори да схвана и една хилядна. Смазан, неизразимо глупав, неизразимо жалък, неразбиращ сам себе си, изсушен до пращинка, аз се виждах да стоя сред тези неща, с които ми бе позволено да поиграя малко, за да почувствам какво значи Съюзът и какво аз самият.

През многото врати влязоха старейшините, бяха неизброими, някои, макар и през сълзи, още можех да позная. Съзрях Юп Магьосника, открих архиваря Линдхорст, преоблечения като Пабло Моцарт в многото редици от кресла — те леко се издигаха назад и ставаха все по-тесни; над високия трон, който образуваше връх, видях да искри златен балдахин.

Говорителят пристъпи напред и обяви:

— Съюзът е готов чрез своите старейшини да произнесе присъда над самообвинилия се Х., който се чувства призван да премълчи тайните на Съюза и който сега прозря колко чудато и богохулно бе намерението му да напише историята на едно пътуване, до което не бе дорасъл, и историята на един съюз, в чието съществуване бе престанал да вярва и на който вече бе изневерил.

Той се обърна към мен и извика със своя ясен глас на херолд:

— Самообвиняеми Х., Съгласен ли си да признаеш съда на старейшините и да се подчиниш на неговата присъда?

— Да — отвърнах аз.

— Самообвиняеми Х. — продължи той, — съгласен ли си да бъдеш изправен пред съда на старейшините без председателството на Върховния сред върховните, или държиш да те съди Старейшината на старейшините?

— Съгласен съм — казах аз, — все едно дали ще бъде при или без неговото председателство.

Говорителят искаше да отвърне нещо, но тогава от дъното на залата прозвуча нечий кротък глас:

— Старейшината на старейшините е готов лично да произнесе присъдата.

Звученето на този кротък глас събуди у мен чуден трепет, дълбоко от пространството на залата, от пустинните хоризонти на архива се задаваше мъж, тих и спокоен беше неговият вървеж, дрехите му искряха от злато, при пълното мълчание на събраните той приближаваше и аз познах походката, познах движенията, накрая познах и лицето му. Това беше Лео в празничен и разкошен орнат, той се изкачваше покрай редовете на старейшините като папа към престол. И сякаш прелестно чуждоземно цвете издигаше блясъка на своята украса нагоре по стъпалата, всяка от редиците на старейшините ставаше, за да го поздрави, когато минаваше. Грижлив, смирен и служещ, Лео носеше това сияйно достолепие смирен, както благочестив папа или патриарх отличителните си знаци.

Дълбоко очарован и обладан от очакването на присъдата, бях готов покорно да я приема, все едно дали ще бъде наказание, или помилване; не по-малко обаче бях развълнуван и покъртен от това, че тъкмо Лео, някогашният носач и слуга, сега стоеше начело на целия Съюз и беше готов да ме съди. Но още по-развълнуван, изумен, смаян и щастлив бях от великото откритие на този ден, че Съюзът съществува както някога, съвършено непоклатим и могъщ, че не Лео, не Съюзът бяха тези, които ме бяха изоставили и разочаровали, а само аз бях толкова слаб и толкова глупав да тълкувам неправилно собствените си преживявания, да се съмнявам в Съюза и да разглеждам пътуването към Изтока като неуспешно, а себе си като оцелял и хронист на една завършена и изчезнала като вода в пясък история, докато не бях нищо освен беглец, обезверил се и станал изменник. В това откритие се таяха ужас и щастие. Дребен и смирен, стоях в подножието на Високата катедра, от която някога бях приет за брат в Съюза, от която някога бях посветен в послушничество и получих съюзния пръстен и също като слугата Лео бях изпратен на пътешествие. И сред всичко това на сърцето ми легна нов грях, нов необясним пропуск, нов позор: вече не притежавах съюзния пръстен, бях го изгубил и дори не знаех кога и къде, до днес не бях забелязал липсата му.

Междувременно заговори Старейшината на старейшините, заговори украсеният със злато Лео, с хубав, кадифен глас, кротки и даряващи щастие течаха думите му, кротки и даряващи щастие като слънчевата светлина.

— Самообвинителят — произнесе той от Високата катедра — имаше възможност да се избави от някои свои заблуждения. Много неща свидетелстват срещу него. Може да бъде разбираемо и твърде извинително, че не е останал верен на братята си, че е прехвърлил собствената си вина и глупост на Съюза, че е почнал да се съмнява в неговото по-нататъшно съществуване и че притежава чудатата претенция да бъде историк на Съюза. Но всичко това не тежи много. Това са, нека самообвинителят ми позволи израза, просто послушнически глупости. И те се приключват с нашия лек присмех над тях.

Поех дълбоко дъх и по цялото възвишено събрание прелетяха бегли усмивки. Това, че най-тежките ми грехове, дори моята заблуда, че, Съюзът повече не съществува и аз съм единственият, останал верен, Старейшината на старейшините разглеждаше само като глупост, като детинщина, беше за мен огромно облекчение, едновременно най-строго ми показваше границите, към които трябва да се придържам.

— Но — продължи Лео и сега кроткият му глас зазвуча мрачен и сериозен, — но могат да се удостоверят и други, много по-сериозни грехове на обвиняемия и най-лошото е, че за тия прегрешения не се явява като самообвиняем, а, изглежда, абсолютно нищо не знае за тях. Той съжалява дълбоко, че в мислите си е бил несправедлив към Съюза, не може да си прости, че в слугата Лео не е съумял да прозре върховния владетел на Високата катедра Лео, и е близо до идеята да види обхвата на своята невярност. Но докато взема прекалено сериозно тези греховни мисли и глупости и едва в същия момент облекчен съзнава, че те могат да бъдат ликвидирани с усмивка, той упорито забравя действителните си простъпки, чийто брой е легион и всяка от които е достатъчно тежка, за да заслужи голямо наказание.

Сърцето ми страхливо пърхаше в гърдите. Лео се обърна към мен:

— Обвиняеми Х., по-късно вие ще прозрете прегрешенията си и ще ви бъде посочен пътят, по който за в бъдеще да ги избягвате. И само за да ви покажа колко малко разбирате собственото си положение, сега ще ви запитам. Спомняте ли си за вашето преминаване през града, когато ви съпровождаше слугата Лео, който като пратеник трябваше да ви доведе пред Високата катедра? Да, вие си спомняте. А спомняте ли си как минахме покрай кметството, покрай църквата „Санкт Паул“,

покрай катедралата и как слугата Лео се отби в храма, за да коленичи за малко в благоговение, а как вие самият не просто отказахте да влезете с него и да прочетете молитва в противоречие с четвъртия принцип на вашия съюжен обет, но и нетърпеливо скучаехте отвън, докато изчакахте досадната церемония, която ви изглеждаше толкова излишна и не беше за вас нищо друго освен противно изпитание за егоистичното ви нетърпение? Да, вие си спомняте. Да, със самото си държане пред вратата на катедралата потъпкахте с крака всички основни изисквания и нрави на Съюза, вие проявихте неуважение към религията, презряхте един съюжен брат, възмутен се отказахте от възможността и поканата за молитвено смирение. Грехът би бил непроситим, ако във ваша полза не говореха особено смекчаващи вината обстоятелства.

Сега вече ме срази. Сега постави на обсъждане всичко, не нещо странично, не просто глупости, той беше повече от прав. Улучи ме в сърцето.

— Ние не искаме — продължи Старейшината на старейшините — да изброяваме всички прегрешения на обвиняемия, не бива да го съдим по буквата на закона. И знаем добре, че само нашето предупреждение стига, за да се събуди съвестта му и той да се превърне в разкайващ се самообвинител.

И все пак, самообвиняеми Х., бих ви посъветвал да извикате пред съда на собствената си съвест още няколко други ваши дела. Следва да ви припомня вечерта, в която търсехте слугата Лео и желаете той да открие във вас брат от Съюза, макар това да бе невъзможно, щом вие самият вече бяхте неузнаваем като такъв. Трябва ли да ви напомня нещата, които лично разказахте на слугата Лео? За продажбата на вашата цигулка, за отчаяния, глупав, тесногръд и самоубийствен живот, който от години водите?

И още едно, братко Х., не бива да премълча. Наистина е възможно в оная вечер слугата Лео в мислите си да е бил несправедлив към вас. Да приемем, че е било така. Слугата Лео вероятно е бил твърде строг, твърде разумен, може би не е проявил достатъчно снизхождение и чувство за хумор към вас и вашето състояние. Но има и по-високи инстанции и по-неподкупни съдии от слугата Лео. Как звучи присъдата на създателя над вас, обвиняеми? Спомняте ли си

кучето Некер? Спомняте ли си за отблъскването и осъждането, което то ви изрази? Кучето е неподкупно, то не е страна, не е съюзен брат.

Лео замълча. Да, Некер, кучето вълча порода, разбира се, то се отнесе към мен отрицателно и ме осъди. Аз казах „да“. Присъдата ми беше произнесена още от кучето, още от мен самия.

— Самообвиняеми Х. — отново повиши глас Лео и сега от висотата, от златния блясък на неговия орнат и на балдахина гласът му звучеше толкова студен, ясен и пронизващ като гласа на Командора, когато в последното действие се явява пред вратата на Дон Жуан, — самообвиняеми Х., вие ме изслушахте. Казахте „да“. Вие, така предполагам, вече изрекохте присъдата си.

— Да — потвърдих с тих глас, — да.

— Това е, допускаме ние, отчаяната присъда, която вие сам сте си произнесли.

— Да — прошепнах аз.

В този момент Лео се вдигна от трона и кротко разпери ръце.

— Обръщам се към вас, старейшини. Вие чухте, вие знаете какво се е случило със съюзния брат Х. Това е съдба, която не ви е чужда, някои от вас са я преживели сами. До този момент обвиняемият още не знае или не се осмелява истински да повярва, че неговото отцепване и неговото заблуждение са били изпитание. Той дълго не е отстъпвал, години наред е понасял това, да не знае нищо за Съюза, да бъде сам и да вижда разрушено всичко, в което е вярвал. Накрая обаче все пак не съумя да се крие и измъква по-дълго, мъката му бе станала твърде голяма, а вие знаете, че когато мъката е достатъчно голяма, тя тласка напред. Чрез изпитанието брат Х. беше доведен до отчаяние, а отчаянието е последица от всеки сериозен опит да се разбере и да се оправдае човешкият живот. Отчаянието е резултат от всеки сериозен опит да се устои на живота с добродетел, със справедливост, с разум и да се отговори на неговите изисквания. От едната страна на това отчаяние живеят децата, от другата — несъбудените. Обвиняемият Х. вече не е дете, но още не е и съвсем буден. Той е потънал в отчаянието. Ще го изброди и така ще осъществи второто си послушничество. Ние отново му казваме „добре дошъл“ в Съюза, чийто смисъл още не е дорасъл да разбере. Връщаме му загубения пръстен, който слугата Лео бе съхранявал за него.

И говорителят вече носеше пръстена, целуна ме по бузата и го постави на пръста ми. Едва съзрял пръстена, едва усетил металната хладина върху своя пръст, в паметта ми веднага изплуваха стотици неща, стотици необясними пропуски. Преди всичко се сетих, че на пръстена на равни разстояния има четири камъка, че е съюзен закон и че обетът изисква всеки ден най-малко веднъж бавно да въртиш пръстена на пръста си и при всеки от четирите камъка да си припомняш едно от четирите основни предписания на оброка. Не само бях загубил пръстена, без дори да забележа, че липсва, и през всички тия страшни години никога не бях си припомнял четирите основни предписания и не бях ги казвал наизуст. Веднага се опитах да си ги преговоря наум. Имах предусет за тях, те още лежаха в мен и ми принадлежаха така, както принадлежи на паметта едно име, което в следващия момент ще изровиш, но в първия не можеш да намериш. Не, всичко в мен оставаше безмълвно, не можех да кажа наизуст правилата, бях забравил дословния текст. Бях ги забравил, много години вече не бях повтарял тези правила, много години не бях ги следвал и свято спазвал и въпреки това се бях смятал за верен на Съюза.

Когато видях как съм смутен и много засрамен, говорителят ме потупа успокояващо по рамото. И отново чух словото на Старейшината на старейшините:

— Обвиняеми и самообвиняеми Х., вие сте оправдан. Трябва да ви бъде съобщено още, че братът, оправдан в един такъв процес, има задължението да встъпи в дружината на старейшините и да заеме едно от техните кресла, докато устои проверката на своята вяра и покорност. Формата на изпитанието е свободно избираема. Отговори сега, брате Х., на моя въпрос. Готов ли си за проверка на твоята вяра да опитомиш диво куче?

Потръпнах.

— Не, не мога — извиках аз отказа си.

— Готов и съгласен ли си по наша заповед незабавно да изгориш архива на Съюза така, както сега говорителят ще изгори една част от него пред очите ти?

Говорителят излезе напред, посегна към добре подредените кутии с фишове, протегна двете си ръце към тях, препълни шепи със стотици картички и за мой ужас ги изгори над един мангал.

— Не — откликнах аз, — не бих могъл и това.

— *Cave, frater*^[6] — назова ме Старейшината на старейшините, — бъди предупреден, бунтовни брате! Започнах с най-леките задачи, които са необходими за най-малката вяра. Всяка следваща задача ще бъде по-тежка и по-тежка. Отговори: готов и съгласен ли си да провериш сведенията на нашия архив за теб самия?

Скова ме студ, дишането ми едва не секна, но разбрах: въпрос след въпрос ставаха все по-тежки и по-тежки, не можех да се измъкна, без да попадна на по-лошо, поех дълбоко дъх, изправих се и казах „да“.

Говорителят ме отведе до масите, където имаше стотици кутии с фишове, потърсих и намерих буквата „X“, намерих името си и дори първо на моя праядо Еобан, който преди четиристотин години също е бил член на Съюза, след това се появи собственото ми име, указанието:

Chattorum g. gest. XC.

civ. Calv. infid. 49^[7]

Листът трепереше в ръката ми. В това време старейшините един подир друг ставаха от креслата си, подаваха ми ръка, поглеждаха ме в очите, после всеки си тръгваше, Високата катедра се опразни, накрая слезе от трона Старейшината на старейшините, протегна ми ръка, погледна ме в очите, усмихна ми се със своята смирена, покорна и патриаршеска усмивка и последен изчезна от залата. Стоях сам, листчето в лявата ми ръка ме препращаше да търся отговор в архива.

Не можех да надмогна себе си и веднага да направя крачката и да питам архива за мен самия. В колебание стърчах сред празната зала и гледах как се простират надалеч кутиите, шкафовете, нишите и кабинетите; струпването на всички ценности на познанието, които трябваше да се усвоят. От страх пред собствената ми карта, а също толкова и от изгаряща жажда за знание си позволих да изчакам малко с личното ми дело и още да посъбера едни или други сведения, необходими и важни за мен и за моята история на пътуването към Изтока. Естествено, отдавна знаех, че всъщност тази моя история бе

осъдена и погребана и че никога не бих я написал до края. Но пък си бях и доста любопитен.

В една от кутиите с фишове видях лошо поставена карта да стърчи косо над другите. Приблжих се, изтеглих я, на нея беше написано:

Morbio Inferiore

Никоя друга ключова дума не би могла по-кратко, по-точно да характеризира най-дълбоката същност на любопитството ми. С леко разтуптяно сърце потърсих мястото в архива. Това беше едно чекмедже, побрало сравнително много документи. Най-отгоре лежеше копие от описание на клисурата при Морбио, взето от стара италианска книга. Под него на осмина лист имаше кратки вести за ролята, която Морбио е играл в съюзната история. Събраните данни се отнасяха за пътуването към Изтока, и то за етапа и групата, към която и аз бях принадлежал. Нашата група, така бе записано тук, при своето пътуване стигнала до Морбио, там била подложена на изпитание, което не издържала: изчезването на Лео. Макар че би трябвало да ни ръководят правилата на Съюза и макар да съществуваха предписания, в случай че съюзна група би останала без предводител, и те да ни бяха строго напомняни в началото на пътуването. Но от момента, в който се бе разбрало, че Лео е изчезнал, цялата наша група бе загубила ум и вяра и затънала в съмнения и безполезни спорове; и накрая цялата общност, противно на съюзния дух, се раздели на групи и се разпръсна. Подобно обяснение за бедата от Морбио вече не можеше да ме изненада толкова много. Напротив, бях необикновено учуден от това, което можах да прочета по-нататък относно разцепването на нашата група. Установи се, че не по-малко от трима съюзни братя бяха направили опит да напишат историята на пътуването ни и да изобразят преживяванията при Морбио. Един от тримата бях аз, съвършено чисто копие и от моя ръкопис се намираще в чекмеджето. Другите два ръкописа прочетох с най-удивителни чувства. Всъщност и двамата автори описваха събитията от оня ден не твърде различно от начина, по който го бях направил сам, и въпреки това колко по-различно звучеше за мен! У единия прочетох:

„Изчезването на слугата Лео неочаквано и жестоко разкри пропасти от разединение и безпомощност, които разкъсаха нашата досега привидно толкова здрава сплотеност. Някои от нас знаеха или действително предусетиха веднага, че Лео нито е претърпял злополука, нито е избягал, а тайно е бил отзован от съюзното ръководство. Но за това колко лошо издържахме изпитанието, разбира се, никой от нас не можеше да мисли без най-дълбоко разкаяние и срам. Едва Лео ни бе изоставил, и на нашата вяра и единодушие се сложи край, сякаш от невидима рана изтичаше червената животворна кръв на нашата група. Отначало избухнаха различия в мненията, после открити спорове по най-безполезни и най-смешно дребнави въпроси. Спомням си например, че нашият толкова обичан и многозаслужил капелмайстор, цигуларят Х. Х., изведнъж излезе с твърдението, че избягалият Лео отнесъл в раницата си между другите скъпоценности и прастарата свята съюзна грамота, прастария ръкопис на Майстора. По този въпрос дни наред се спореше най-сериозно. Символично взето, абсурдното твърдение на Х. Х., разбира се, беше забележително смислено: всъщност стана така, сякаш с изчезването на Лео нашето малко съединение напълно бе загубило благословията на Съюза, връзката с цялото. Един печален пример беше тъкмо този музикант Х. Х. До деня в Морбио Инфериоре сред най-верните и най-вярващите съюзни братя, освен това, като човек на изкуството, обичан въпреки някои слабости на характера си, един от нашите най-дейни членове, а сега той изпадна в размисъл, в депресия и неверие и в службата си стана повече от небрежен, почна да проявява непоносима нервност и свадливост. Когато в края на краищата един ден изостана от похода и вече не се яви, никому не мина през ума да се спрем заради него и да го търсим, дезертърството му беше очевидно. За съжаление той не бе единственият и накрая от нашата група не остана някой...“

Намерих същото място и у другия историк: „Както със смъртта на Цезар за древния Рим настана време на разруха или както с дезертърството на Уилсън^[8] запада световната демократична мисъл, така и нашият съюз рухна след неблагоприятния ден при Морбио. Доколкото тук може да се говори за вина и отговорност, за това крушение бяха виновни двама на вид безобидни братя — музикантът Х. Х. и Лео, един от слугите. Те и двамата, до този момент обичани и верни привърженици на Съюза, макар и да нямаха особено разбиране

за неговото световноисторическо значение, именно двамата един ден изчезнаха безследно и не без да отнесат със себе си някои скъпи предмети и важни документи, от което можеше да се заключи, че двамата клетници са били подкупени от могъщите противници на Съюза...”

Ако паметта на този хронист е толкова помътена и лъжовна, макар той видимо да докладва с особена преданост и с чувство за голяма достоверност — къде остава тогава стойността на другите мои записки? Ако биха се намерили още десет разказа от други автори за Морбио, за Лео и за мен, вероятно всичките десет биха се отричали взаимно и биха будили подозрение един срещу друг. Не, бяха безсмислени и нашите историографски старания, не бе необходимо те да бъдат продължавани, нито четени, спокойно можеха да бъдат оставени да събират прах в това чекмедже на архива.

Усетих в мен да се надига ужас от всичко, което навярно още можех да узная през този час. Как се разместваше, променяше и разкриваше всичко и всичко в тези огледала, как присмехулно и недостигаемо лицето на истината се криеше зад всички тези доклади, контрадоклади и легенди! Кое още беше истина, кое още беше за вярване? И какво би останало, ако аз също узнаех още нещо за себе си, за собствената ми личност и история от сведенията на архива?

Трябваше да бъда готов за всичко. И изведнъж повече не можех да понасям неизвестността и очакването, наситено със страх, забързах към отделението *Chattorum res gestae*. Потърсих моето подразделение и номер и заставах пред чекмеджето, обозначено с името ми. Това беше една ниша и когато отдръпнах тънката завеса пред нея, тя не съдържаше нищо писмено. Там нямаше друго освен една фигура, стара и видимо поовехтяла статуетка от дърво или восък с бледи цветове, като че беше особен род божество или варварски идол, тя, при първия поглед, който ѝ отправих, беше за мен напълно неразбираема. Тази фигура всъщност се състоеше от две, те имаха общ гръб. Известно време се вирах в нея разочарован и учуден. После ми направи впечатление една свещ, закрепена в метален свещник в стената на нишата. Там имаше и кибрит; запалих свещта, сега вече странната двойна форма беше ярко осветена.

Съвсем бавно тя се разбулваше за мен. Съвсем бавно и постепенно започнах да предусещам, а после и да откривам какво

изобразява. Тя представляваше фигура, всъщност това бях аз и този мой образ беше неприятно слабост и полудействителен, беше с почти изтрети черти и в целия му израз имаше нещо неудържимо слабо, умиращо и желаещо смъртта, и изглеждаше като скулптурна работа с назова „Преходност“ или „Тленност“ или нещо сходно. Другата фигура, напротив, тази, която бе срасната с моята, цъфтеше в ярки багри и форми и тъкмо когато почнах да разгадавам на кого прилича, именно на слугата и старейшината Лео, открих на стената втора свещ; запалих и нея. Едва сега забелязах как двойната фигура, която наподобяваше мен и Лео, не само ставаше малко по-ясна и с по-голяма прилика, но изглеждаше още, че и повърхността на фигурите беше прозрачна и че тяхната вътрешност можеше да се види като през стъклото на шише или ваза. И в сърцевината на фигурите съзрях да се движи нещо, да се движи бавно, безкрайно бавно, както се раздвижва заспала змия. Там се извършваше нещо, подобно на много бавно, кротко или непрекъснато стичане или стапяне; и наистина нещо се стопяваше или сълзеше от моето копие към образа на Лео и аз схванах, че моят образ бе започнал все повече и повече да преминава в Лео и да струи, да се приближава към него и да го прави по-силен. С времето, така проличаваше, цялата материя от единия образ ще се влее в другия и ще бъде един-единствен — Лео. Той трябваше да расте, а аз да се смалявам.

След като станах, огледах се и се мъчех да проумея видяното, в паметта ми отново оживя един кратък разговор, който някога в празничните дни от Бремгартен бях имал с Лео. Бяхме беседвали за това, че поетичните образи са по-живи и по-действителни, отколкото образите на поетите, които са ги сътворили. Свещите догоряха и угаснаха, почувствах се обзет от безкрайна умора и желание за сън и тръгнах да си потърся място, където бих могъл да легна и да спя.

---

[1] Герой от произведението на Хесе „Сидхарта“. — Б.пр. ↑

[2] Златоуст (гр.) и едновременно превод на името Голдмунд. — Б.пр. ↑

[3] Фамилното име на Паул Клее означава на немски детелина (Klee). — Б.пр. ↑

[4] Пази се! Архиеписк. XIX, Дякон божий VII, рогът на, Амон 6. Пази се! (Лат.) — Б.пр. ↑

[5] Принц(еса) от Изтока 2, Хиляда (и една) нощ 983, Градина на насладите, 07 (лат.). — Б.пр. ↑

[6] Пази се, братко (лат.) — Б.пр. ↑

[7] Дела на хетите ХС. Неверният гражданин на Калв 49 (лат.). Според изследователите Хесе прави аналогия между своето име и названието на древното племе хети. Калв е родният му град. — Б.пр. ↑

[8] Томас Уилсън (1856–1924) — американски политически и държавен деец, от 1913 до 1921 г. президент на САЩ, член на демократическата партия, но провежда крайно реакционен курс спрямо работническата класа, както и във външната политика. — Б.пр.

↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.